

ВІСНИК

THE HERALD

- VISNYK

Свобода народам!
Свобода людині!

Спільно - політичний місячник

ЗМІСТ

Д. Д. Полювання за „єретиками”	1
І. В-к. Сорок років тому	5
† Борис Крупницький, Богдан Хмельницький в світлі української історіографії	11
Е. М. З нотатника	14
Б. Нижанківський. Лисиницький пісок	15
Б. Нижанківський. П'ятий з черги	16
П. Кізко. Я у церковний храм зайшов	17
П. Кізко. Не те...	17
Остап Лисенко. Спогади про батька	18
І. Хорольський. Московські вертикалі перетинають національні горизонталі	22
П. Гончар. „Лисячі” байки з Кремля	26
А. С. Ширша Рада УККА	27
П. Гончар. З порожнього не наллеш	27
О. Соколевич. Посвячення будинку в Йонкерсі	28
В. Т. Із розмов з неплатниками	29
К. Р. Малахіяństwo	30
З нових видань	31

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОБІД
УКРАЇНИ

ВІСНИК

Д. Д.

ПОЛЮВАННЯ ЗА „ЄРЕТИКАМИ“

В старі часи, коли ще напастували християн відьми і відьмаки, за ними влаштовували полювання. Їх денунціювали, судили і палили. Як оповідають знавці цієї справи, ці служителі диявола збиралися на свої чорні месси, з його представником, чорним цапом, управляли оргії, танці, а потім вирікалися імені Христа і, — на знак лояльності і відданості своєму пану, цілували чорного цапа в хвіст.

Як це не дивно, але подібні полювання за відьмаками відбуваються і в наш освічений, прогресивний вік. З малою різницею, правда. Бо тепер поклонники цапа і його пана, — захопили деякі командні пости в суспільстві, а денунціюють на судилище своє тягнуть „єретиків”, які не визнають чорта за свого пана. Не відразу це наступило, це йшло поволі, і в цілім світі, і на Україні. Колись нападалися на Шевченка, бо як героїв славив „розбійників, ворів”, різунів, що не шанували Божої заповіді — „не убий”, не шанував і царя, що стояв на сторожі Божих заповідей... Царська Росія для многих українців, для Чужбинського, для Куліша, для Квітки була тим „цапом”, якого треба було шанувати. Хто того не робив, був „дурним оригіналом”, або „юродивим”...

Потім самодержавіє впало і українці зітхнули з полегшею, але многі з них на порожнім постументі, як тільки почав хитатися царат, — поставили нове божище — „свободолюбівую рускую демократію”. Все, всяке слово, що виходило з Синаю цієї „демократії” — було святе, й приймалося без озву, без критики. Пушкін і Мазепу і мазепинців виклинав як Юд, злочинців, зрадників. Пушкін бачив „Божу прекрасну грозу” в Петрі, в яким Шевченко бачив ката. Пушкін в „петрових собаках”, що „гризли, рвали Україну” (за виразом Шевченка) — бачив вели-

ку расу „птенцов гнізда Петрова”, — і цей самий Пушкін став нетикальним ідолом для українських демократів перед революцією, бо він „возславля” нібито свободу. В. Белінській, демократ і революціонер, виклинав Гоголя як „мракобеса” за проповідь активного християнства, гратулював Миколі I-му за те, що заслав автора „Сну” в пустиню, — був другим нетикальним ідолом української народолюбної і прогресивної демократії... Молитися треба було на російську демократію й літературу, бо від неї спливала вся ласка, з нею йти треба було до загину... Коли ж хто підносив голос протесту проти тієї „демократії”, коли з неї здиралася її облудна маска, — йому проголошувалася анатема, його денунціювалося перед „громадською думкою” як „реакціонера” „чорносотенця”, майже як „ворога народу”.

Так було з кожною „меншостевою” демократією на Україні. Вона була нетикальна, правдивий демократ-українець мусів в ній бачити світляний маяк, який розвіє темряву і в нашій країні. Хоч цей „маяк” не визнавав України, хоч уважав наш нарід за другорядне плем'я, хоч зовсім не цікавився ним, вірно тримаючись Росії, — все таки „демократичні” ідолопоклонники вимагали від нас бути оборонцями тих меншостей, як герольдів справжньої „демократії”... Хто боявся попасти на чорну дошку „реакціонера” і „чорносотенця”, мусів коритися.

Те саме було з третім ідолом „демократії”, „народом російським”. Цей народ вже здавна зраджував всі ті прекрасні якості, які розгорнулися пишним квітом за 2-гої світової війни, коли в самім Відні згвалтував він до сотки тисячі жінок і дівчат; цей народ — знаємо, що робив на Україні. І всеж, і тоді, і тепер на еміграції, — правдивий „прогресист” мусів чомусь той

народ і ті „національні меншости” на Україні, любити, обілювати його від всіх злочинів. Інакше знов такого чекала грізна анатема — „чорносотенець”, „реакціонер”, „анти-цей” і „анти-той”. Є люди з психікою пана, і люди з душею плебея. Останні — коли бачать перед собою якусь силу, одягнену в імпонуючу матеріяльну потенцію, або в інквізиційний „дух часу”, — вумлівіч починають комбінувати: — якби тій силі приподобатися? Яку краватку чи міну прибрати, який жаргон політичний засвоїти, як понижче поклонитися, щоби та сила ласкаво на нього глянула і пройшла поуз, не зачепивши києм і не всадивши на чорну листу реакціонерів, анти-цих і анти-тих? Деякі з тих плебейських душ посуваються ще далі і про всякий випадок, не тільки кланяються перед чужими ідолами, але й від усього свого відвертаються, щоби не зразити свого пана.

Таке сталося й з „демократами” соціялістичного клану, коли прийшла революція. Два найважливіші маги цього табору, — відразу почали полювання за „еретиками”, — за тими, що хотіли в 1917 році воскресити нову гайдамаччину, і благословенства шукали не в Москві, а Києві. Це найбільше обурило відданих слуг Росії, і тих еретиків викляли як найгірший елемент народу („розбійники, вори!”), як бандитів, які не хотіли брататися й цілуватися з Суковкинами й Керенськими, не хотіли цілувати цапа в хвіст... Коли ж великий московський народ посадив на царський трон — як за Петра I і його брата — двох нових царів — Ульянова-Леніна і Бронштейна-Троцького, тоді згадані маги українські з своїм почотом прийшли і поклонилися новим цапам. А в доказ лояльності, почали полювання за ворогами „цапа”, як за „вузькими націоналістами”, „слугами чужого імперіялізму” воро-

гами народу, і, як Куліш, про царя, напаминати тих еретиків, що тепер без червоної зірки, що возсіяла на Москві-ріці, — „нам і дихнути не можна” буде.

Всяка чужа сила — вже через те, що вона тепер є силою, — збуджувала великий респект в душах цих соціялістичних магів, і бажання їй так чи сяк прислужитися, або бодай — затаїти своє, щоби ту силу не дражнити безпотрібно...

Між двома війнами, питався я у Львові одного з шефів радикальних, — нащо вони в своїх виданнях носяться з тим соціялізмом? Не забувайте — була відповідь, що нашим сусідом є велитенська соціялістична держава!... Це був розторошуючий аргумент в його очах. І не тільки його, бо в 1919 р. всі члени тієї партії дістали припоручення „лояльно співпрацювати” з новою, доти не зноюю в Галичині, силою, бо вона — була силою... Навіть не соціяліст, а видатний член буржуазної, найбільшої в краю партії, оповідав мені в тім самім Львові, повернувшись з закордону, як то він зустрічався з високими чужинцями і про українську справу з ними розмовляв і їх „усвідомлював”. Чи він говорив про самостійність? — Та що ви? — була відповідь, — як би ви заговорили там про самостійність, вас ніхто б і слухати не схотів! Незалежницька ідея могла образити високопоставленого чужинця, значить — Тризуб і блакитножовтий стяг треба було сховати до кишені, щоби не дражнити безпотрібно когось, хто зараз же взяв би вас на листу підозрілих „еретиків”.

Під час суду над С. Петлюрою, зустрів я, в тім же місті, сенатора Річи Посполитої, земляка з Волині, завзятого петлюрівця. Він збивав мої доводи, що треба поставити процес з нашої сторони в цілу ширину, що треба не виправдувати Петлюру, а славити його як борця з полчищами демонів, що мордували наш народ, що робили погроми українців „на нашій, не своїй землі” і пр. сенатор сміявся: „виж не знаєте. шепотів він, закулісної сторони справи... Таж противна сторона хоче щирого порозуміння, а для того не треба нам проти неї кричати на цілий голос... Вірте мені, що так буде краще”... Не хочу говорити, які почування у мене, не стопроцентового петлюрівця, викликала ця готовість тих панів робити торг над свіжим трупом свого вождя, — хочу тут лише дати ще один приклад цієї щиро-

“VISNYK” — “THE HERALD”

Published by the Organization for Defense of Four
Freedoms of Ukraine Inc.

Monthly except July and August when bi-monthly.

“Second class mail Privileges Authorized at
New York, N. Y.”

I. Wowczuk Editor in Chief.

Address: P. O. Box 304, Cooper Station
New York 3, N. Y.

української вдачі, щирого плебея, який для святого спокою, готов кожного цапа цілувати в хвіст. Очевидно, коли той цап є сила! Щоби не дати собі пришити „ганьблячої” етикетки „фашиста”, що тоді вже входила в моду, або „погромщика” чи якого іншого — еретика.

Цей страх перед ловцями на еретиків обернувся просто в паніку, в переполох у дорогих земляків (і не тільки в них), по тім, як союзна з західною демократією, армія Сталіна вступила до Берліну. Багато з емігрантів, які звали себе націоналістами, масово почали переходити на пануючу віру. Страх огорнув їх, бо хто не визнавав офіційної віри, той теж був — націоналіст, фашист і гітлерівець! Хоч би навіть він сам громив де лиш міг гітлерівців. А деякі групи емігрантські зробили просто карколомну „еволуцію”, під тим оглядом: перш перехрестилися на „демократів”, якими перед тим не були, потім зразу ж на соціалістів, далше на націонал-комуністів, степових тітовців. Почали бити поклони перед новим божищем „прогресом”, махаючи кадиллом (про всякий випадок) на два боки — і перед рузвелтською „демократією”, і перед „Сучасною Україною” Хрущова. Бо остаточно „не можна ж знати”... А в одночас — і до Церкви на вернулися (навіть такі завзяті антиклерикали, як драгоманивці), хоч при нагоді пашквил Оскара Вайльда на Христа містили, і за матеріялізм горою стояли. Головнож, чого вони не зносили — це коли хтось називав по імені Сатану і викривав його присутність і його слуг там, де він здавалося, так міцно сховався. Це був непростимий гріх в очах панікерів. Демон не існував. А коли про нього читаємо в Євангелії, то це — повчають радикали — було завдяки „довголітній безграмотності широких народних мас”, тоді ще не просвічених наукою Драгомано-ва; це було тому, що на ці заборони мало „звертало” уваги християнство, зайняте своїми релігійними догмами” („Вільна Україна” ч. 10, 1956). Нечистої сили нема і не треба її викривати ні її слуг, щоб не завалилася вся будова сталінської чи іншої демократії! Щоб не причепили нам латки „реакціонера” чи „фашиста” і не замкнули двері до „порядного товариства”! А вже зовсім зле буває тому, хто хотів згадати не лиш про церкву, а про дух Нового Завіту, про давню і таку актуальну місію України, поборювати ди-

явола. Такого зараз окричать ворогом народу, і на нього посплюються доноси один фантастичніший за другого. Ви монархист? А, значить ви сторонник кривавого царату! Ви націоналіст? А, значить ви проповідуєте ненависть до інших народів, ви проповідуєте расову дискримінацію! Ви не годитеся з політикою Бен-Гурійона? А, значить ви збираєтесь робити жидівські погроми! Ви не адоруєте масонерію? Ну, ясно, що ви антидемократ! Ви самостійник, і не визнаєте Марголіна, через те, що він був сторонник єдиної і неділимої Росії? Ага, значить ви антисеміт! Ви проти Тіта? А, „значить ви за антидемократичну диктатуру”! „І взагалі, коли „ми” садимо оргіастичного гопака чи коломиїку довкола якогось „цапа”, як ви смієте називати цапа цапом? Як смієте перешкаджати нашим махльойкам і нашій чорній месі”?

За Гітлера жиди були зобов’язані носити пришити до убрання жовту зізду. В наші часи — кожному, хто вважає за диявольську нечесть соціалізм, тітоїзм, або „єдину і неділиму Росію” чи чортівську вигадку „прогресу”, пактує з сатанізмом, Кремлем, обертає людей в свиней, — кожному такому „донощики і фарисеї” пришивали латку — „фашиста”, „антидемократа”, анти-такого, чи анти-сякого і під гуки і крики псарів, починалось за тими „еретиками” полювання на життя й смерть. І що цікаво — коли засиплеться якийсь слуга комунізму і має стати перед судом, — починається мобілізація „громадської думки” в його оборону: ну, замолodu кожний же захоплювався скрайніми течіями... Або: він прагнув щастя людскости, і коли зрадив секрети бомби комуністам, то думав, що коли установиться рівновага в посіданні цієї зброї, то мир не буде нарушений... Або прочитаєте інтерв’ю з синочком заламаюго шпицля: „мій тато — шпіон? Ох, який нонсенс! Він завше був такий добрий і так любив всіх нас”... І т. п. Але біда тим, як прим. Мак Карти, які ту ідилію сміють нарушити і викрити чортовщину! З них роблять гістерика, ворога „свободи переконань” і кепський буває їх кінець. Вони або передчасно вмирають, або дістають — залежно від стану — більш або менш інтратну посаду, сидять тихо і цілують цапа в хвіст.

Одна з тих немногих світлих і героїчних пос-

татей України, яка не лише до смерті служила великій Правді своєї країни, і — що таке рідке — боролася з дияволом. Олена Теліга, — „партачами життя” називала тих „донощиків і фари塞їв”, що пристосовуються до кожної чужої сили, і разом з тою останньою беруть участь в ловах на відьмаків. Її час видвигнув героїв, видвигнув партизанщину, що боролася проти антихристиян московських і псевдохристиян націонал-соціалістичних. Але, перестерігала вона герої не зроблять свого, коли довкола них буде „стояти суцільна маса льокаїв, яка кидалася помагати не їм, а правдивим „панам” ситуації. Через свою „льокайську психіку” вони не вміли ні „підтримати велику правду”, ані знищити якесь велике зло”. „Вони вважають, що лихо є не на те, щоб з ним битися, лише на те, щоб його тактовно обминати... Вони як соняшники, хиллять свої голови то в один, то в другий бік, залежно від того, в якій саме бік падає сонце загальної opinii” — пануючої сили. „Під час бурі, під час боротьби, під час гострого напруження двох сторін, коли невідомо кого чекає перемога, вони нездецидовано плутаються між одними і другими, готові стати кожної хвилини по стороні переможця. Руйнуючи все живе, гаяє і незалежне, руйнуючи свою власну гідність, самі вони завжди живуть з цього і завдяки цьому — як найліпше. Бо коли інші переживають всі взлети і неповодження своєї ідеї, разом з нею виходячи на сонце, або усуваючись в найглибшу тьм, — партачі життя є завжди елітою, виринаючою після всіх завірюх коло нових тронів”. Ця партачівська збірнота, якій поетка дає символічну назву „винниченківщини”, — „ця винниченківщина штовхала нашу молодь на бездоріжжя аморальності, безхребетності та цинізму”, вона ж „так в’їлася в осередок нашої демосоціалістичної еліти”, що „людям, які тим повітрям не хотіли дихати” чіплялося латку „назадницького шовінізму, або варварської жорстокости у боротьбі за свою батьківщину”. Поетка перестерігала, що треба відсепаруватись від тих партачів життя, інакше вони „будуть кидати тяжкі колоди впоперек дороги власної ідеї або розсаджувати її динамітом своєї глупоти”. Найперше ж — тим хто в свою ідею вірить, треба перестати лякатися партачів життя і їх доносів і тих латок ганьблячих, які вони приши-

вають всім, які не хочуть коритися силам диявола. Треба вміти оминати чужі „звабливі двері”, „йти на клич задимлених вогнів, на наш похмурий і прекрасний беріг” — на власний беріг.

Наша доба, де відьмаки займають то тут, то там провідні пости в суспільстві, кокетують з чорними силами, що сидять в Кремлі, чи з тими які їм сприяють під тою чи іншою маскою „прогресу”, „держави добробуту”, „апізменту”, „русского народу” і т. п. або під маскою „демократів”, які настій відчинили тому народові брами Європи і Азії, — ця доба вимагає відокремлення всіх сил, які ще не зрадили традицій старої України

Треба, щоб „еретики” не впадали в паніку, не лякалися причеплення їм ганьблячих латок, і не відступали від свого „страха ради” чи з психіки льокайської... Щоб мали таку відвагу, як одна американська жінка, листом якої я закінчую цю статтю. Пані Маргот Кин-Лі з Нобльборо опублікувала в пресі листа, — листа враливої і відважної жінки, якій вже було досить нахабства й забріханости нашого віку. Писала вона в листі до редакції Нью-Йорк Геролд Трибюн: „Я — реакціонерка, і не кланяюся перед конгресовими сповідниками, бо щоби в наш час бути американцем, доводиться бути не-американцем!

„Я — реакціонерка без застережень, я практикую індивідуальну ініціативу, я підтримую вбодіний почин, я прислухаюся тільки до свого вбодіного сумління.

„Я вірю в не-пересічну людину (Un common) людину, що сама собі завдячує свою долю за американським взірцем. Я визнаю лише тільки американський спосіб голосування, не визнаю пресії расових груп, що використовують незорганізовану лояльну меншість. Я уважаю Злучені Держави не за демократію, а за республіку.

„Я — хронічна реакціонерка, маю відразу до всякої чужої ідеології. Я люблю аристократію духа і думки, виражену в перевіреній досвідом мудрости і в античних культурах. Я шаную вічні Істини, бо вони завше правдиві. Я від уродження реакціонерка, вдова вояка, забитого на війні і жінка другого вояка, що брав участь в двох світових війнах як охотник. Я єдина, що вийшла з життям з одного бомбардування під час війни.

I. В-к

СОРОК РОКІВ ТОМУ

Коли роздумуєш над початком Визвольної революції 1917 р. на Україні, то все пригадується твердження Соловйова, що „національна самосвідомість є велика річ”. В нас іноді зводять її до зовнішніх ознак: обізнаности з історією, тримання поверховних звичок, утотожнюючи це з традиціями, знання своєї мови, тощо. Це все важне, але в національній самосвідомості вирішним є ідея батьківщини, яка визначає підстави буття й розвитку нації і просвітлює її історичний шлях.

Тому проти самосвідомости неперебірливо виступає російська демократія (очевидно, коли йде про українців, чи інші народи Советської Росії), твердячи, що вона є початком тоталітаризму. Те саме роблять і більшовики понад тридцять років, жорстоко поборюючи національну самосвідомість, щоб замість неї накинути народам, завойованим Росією після жовтня, національну гордість великоросів, прикрити соціалістичними інтересами пролетарів. Готуючись до захоплення влади від струхлявілого царату, більшовики, чи не найбільшу увагу приділяли національній проблемі. А після

„Я реакціонерка, що вміє віддавати удар за удар, я вояк в битві за життя. Я в тих рядах в яких не давали себе декуражувати ні деморалізувати. Нарешті — найстрашніше! — я патріотка!”

Найвищий час, щоб створили свій власний загін боротьби ті земляки, які не бояться відмаків, ні донощиків і фарисеїв, що продають свою національну правду. Щоб їм в обличчя сміло кинули — так, ми еретики, шовіністи, ми патріоти, ми безкомпромісовці, ми не визнаємо фалшивої демократії, ні фалшивої релігії „прогресу”. Ми визнаємо тільки одвічні Істини нашої християнської країни, не кланяємося перед „вибраним народом”, ні перед його „місією”, ні перед магами тайних кланів. Ми не схилимо голови перед жадною чужою ідеєю чи вірою, ні перед жадним висланцем чорта.

Подібний маніфест думаю багато прояснив би нашу ситуацію і на еміграції, і в світі.

другої світової війни, цебто через тридцять років після жовтня, советська преса підкреслює найбільші заслуги жовтня в тому, що він „урядував Росію від національних революцій, оголосивши рішучу боротьбу буржуазному сепаратизмові й тим самим відкрив нову епоху в історії нашої родини, епоху „собіранія” Советської Росії” („Большевик”, орган ЦКВКП(б), рік 1945, ч. 21).

В цьогорічній переджовтневій пропаганді, ставлячи наголос на квітневі тези Леніна, підкреслюючи вагу тих тез в мобілізації сил російської демократії, „Комуніст України” не поминає українського націоналізму, лає Тимчасовий Уряд і Центральну Раду, які „становили на Україні єдиний контрреволюційний табір боротьби проти революції”. Прочитавши таке, можна посміхатись над цією більшовицькою пропагандою, бо ж відомо, як торгувався отой тимчасовий уряд за автономію 5-х губерній в межах імперії. Але більшовики і через 40 років після своєї перемоги хочуть звести початки національної революції на Україні до російської революції, що стала в суті своїй зміною імперської варті.

Революція для Леніна і більшовиків, як і всієї російської демократії, була перш за все засобом для скріплення Росії, а все останнє мало служити йому. Тимчасовий уряд, перейнявши в лютому 1917 р. владу від царату, не зумів угамувати, приборкати національних сепаратизмів. Не знаючи на яку стати, що робити, він своїми потягненнями дратував київську Центральну Раду, а тимчасом національна стихія понад голви українського проводу оформлялась в могутню силу українського сепаратизму, з яким і нині більшовики не дають і не дадуть ради. За те і лають „собирателі” той уряд, що він, перейнявши владу від монархії, не спромігся вбрати в імперські шори української революції. Ленін добре розумів царського прем'єра С. Вітте, який в своїх спогадах писав: „Уся помилка нашої довголітньої політики — це те, що ми досі не усвідомили собі, що від часу Петра Великого нема Росії, а є Російська імперія. Коли біля 35% населення — іногородців (різні народи —

ред.), а русські поділяються на великоросів, українців і білорусів, то неможливо в XIX і XX віках проводити політику, ігноруючи цей історичний, капітальної ваги факт. Можливо, для нас, росіян, було б краще, щоб Росія і ми були тільки росіяни, а не сини спільної для всіх підданих царя російської імперії." (С. Вітте — „Воспомінанія" том II).

Большевики розуміли добре, що царська політика відносно „інородців" була одною з головних причин розвалу імперії, після лютого. Тому, рятуючи її від національних революцій, що започаткувалися серед народів зараз після повалення царату, вони національному питанню в своїх деклараціях приділяли не менше, а більше уваги, як соціальному визволенню. Як нова провідна сила імперії, Ленін і його однодумці збагнули, що, зігнорували нац. проблему, цілості імперії не вдасться втримати. Для інородців вони висували гасло самовизначення, а свою московську демократію, яка втратила всяке розуміння ваги національної проблеми, не хотіла нічого чути про якихось там українців, чи білорусів, чи грузинів, Ленін переконує, що „інтереси (не по хлопському зрозумілі) національної гордості великоросів, збігаються з соціалістичними інтересами великорусских (і всіх інших) пролетарів".

Соціалістичні інтереси, за які кликалось пролетарів воювати, були для большевиків невід'ємними від національної гордості великоросів. А, проголошуючи війну проти українських пролетарів, Ленін прикриває її ідеєю самовизначення. Тепер, після майже 40-річної імперської деспотії більшовиків, бачимо, як збіглися ті соціалістичні інтереси з поневоленням народів, які тоді в своїх революціях розвалили імперію. Нині вже ніхто, навіть жартома, не говорить про інтернаціоналізм в Советському Союзі. Історик П. М. Мілюков не з симпатії до большевиків признав, що люднева революція „підготувала Брест-Литовськ і розподіл Росії, а жовтень став справжньою революцією у властивому значенні цього слова, руйнінсько-творчою і органічною частиною русскої історії". Не інакше думав і Бердяєв, а з ним і інші російські антибольшевики. Вони не вдоволені з большевизму, за його диктатуру, проте, виз-

нають жовтень, що урятував розвалену після лютого Росію.

**

З перших днів, після повалення царату, революція на Україні перетворюється на грандіозний вибух національної стихії, придушеної імперським пресом сотні років. Нація поновлює свій змаг за здійснення ідеї, закоріненої в українській землі, кровно пов'язаної з інтересами її народу. Той змаг, помимо важких катастроф і поразок, не припинився з ~~перемогою~~ Москви, він і під сатаннінським тиском большевиків росте й мужніє. Сила його й значення виходить поза межі національні, стаючи передумовою людської свободи й поступу.

В українській визвольній революції, що була антитезою революції в Росії, злилися тоді голоси всього українства в національну симфонію відродження країни, на початках не зовсім оформлену, але величаву, натуральну, як українська народня пісня. Сила національної стихії була така могутня, що з перших днів вона затривожила опікунів з Петрограду і заскочила незрілий провід української інтелігенції. Після першого конгресу в квітні, що став переглядом українських сил, „старший брат" зрозумів велич її і показав кулака і від того почалася активна протидія й боротьба російської демократії проти національного становлення українського. Тривожитись було чого, бо нація, здавалось упокорена, задемонструвала свою волю жити окремішньо без петербурзької опіки. За тим прийшли військові, кооперативні, селянські і інші з'їзди, на яких стихія, вилоновувала з себе сили, нагромаджувала енергію. А з тим політичним становленням ішло могутнє відродження всього національного життя. Національно-творчі сили, вирвавшись з імперської тюрми, широко оформляли себе в різних товариствах гуртках, кількість яких і творчий зміст їх перевищував всякі сподівання. Українська література, вибиваючись з вузького народницького етнографізму, швидко, ніби надолужуючи втрачений в імперському льосі час, виходить на європейські модерні дороги, пориваючи з московськими впливами. Національне шкільництво, кооперація в умовах революційної неупорядкованости, а то й анархії, в дуже короткий час довершили чуда, коли зважити, що та

стихія в своїй дії не мала цілеспрямованого керма. Вся національно-творча робота всіх шарів населення, спираючись на активність українського селянства і робітництва, частина якого одягнена в салдатські шинелі, домагалася з перших кроків українізації військових частин, відродила Україну, як міжнародний чинник. В грудні 1917 р. Україну змушена була визнати Советська Росія.

Скептики скажуть, що від того минуло сорок років, а світ того чинника не визнав. Не треба забувати, що в історії поневоленої нації перемоги не приходять легко. В історичному розвитку буває, що перемога обертається в поразку, а поразка переростає в перемогу. Певемігши українську визвольну революцію, Москва і через сорок років не почуває певности в Україні, бо завойована тоді національна стихія не упокорюється. Національно-державницьке становлення, започатковане визвольною революцією 1917 р., большевикам не вдалося припинити, упокорити найдосконалішими тортурами. Під большевицькою окупацією визрівають і оформлюються національні сили, які в слушний час встромлять ножа в спину імперії (за висловом монархіста Шульгина). Навіть неповний перегляд культурно-творчих сил, що відростають після страшних ліквідацій, не говорячи вже про інші ділянки, вказує, що духа національного, розбурханого в революції, Москві не придушити. Він животворить і у відповідній час спалахне з більшою енергією, як то було сорок років тому. Національної природи української людини большевикам не удалось і не удасться змінити. Большевици розпочав збирати імперію війною проти України, а своє існування імперія закінчить переможною війною України проти Москви.

**

Згадуючи тодішні події і те величне національне піднесення неминуче приходять питання: чому прийшли поразки і чи могло їх не бути? Над цим велось чимало дискусій — пристражних і емотивних. Шукаючи винних, часто поминали стан національно-політичної думки, що не розуміла завдань, які висунули тодішні часи. Люди, які силою тодішніх обставин опинились були на шпилі революції, бачать причину поразок і пізнішої катастрофи в несвідомості мас,

які не шанували свого проводу. І. Мазепа до оклепаної „несвідомості” додає цілковиту втрату історичних традицій, „головним носієм яких (на його думку) бувають освічені верстви народу. („Підстави нашого відродження” т. 2, ст. 18). „За довгі роки свого панування, говорить автор, Росія знищила або асимілювала українську вищу верству, а з нею завмерли й національні традиції”. До несвідомості долучено ще й безтрадиційність народу. Поминаємо безпідставність такого твердження про носія традиції, бо його мабуть видумано для того, щоб з хворого перекласти вину на здорового. Адже автор, що був учасником тодішніх подій, не міг не бачити, як отой, у нього „несвідомий”, народ з перших днів революції виразно виявляв свою окремішність, відрубність від москалів в усіх суспільно-політичних домаганнях, як перед тим виявляв її у всьому укладі життя.

Український народ, за термінологією соціалістів „маси”, вийшов на арену в 1917 р. з колосальною національною енергією. Вже з перших днів революції нація почала обертатися навколо своєї вісі, відштовхуючись від Петрограду й Москви. Та трагедія була в тому, що національна дія, праця й домагання отих „несвідомих” так заскочили тодішній провід — „свідомих”, що вони просто перелякалися, чи розгубилися під тиском національної енергії і замість того, щоб оформляти її в конструктивно-державні творчі форми, гамували її, скеровуючи в імперське річище. Нація в центрі світу і своїх бажань бачила Україну, а провід ворувався на міжнародні прогресивні сили, а ще більше на російську демократію, пізніше частина його і на комунізм — на все зовнішнє, тільки не на Україну, бо вона, як політична сила в уяві більшості провідників не була політично — зрілою. Тому то до кінця року в усіх відозвах Центральної Ради до населення України зберігся провідний мотив першої відозви її — „Звідти (з Петербургу) вперше на весь світ пролунав у всій своїй силі справжній голос твій, справжня воля твоя”. Фатальний заклик. Від нього походять всі невдачі, а пізніше катастрофи, в його словах вся трагедія української визвольної боротьби і дарма автори чи сучасники, співтворці тих відозв, пробують шукати

невдач в несвідомості, чи безтрадиційності.

**

Москалі признають, що від березня до жовтня влада в Петрограді валялася на вулиці, доки більшовики, зібравши сили, перебрали її. Провід української революції, закликаючи український народ до послуху Петроградіві, ждати установчих зборів, відстрочив неминучу й історично підготовлену і кінченну битву України з Росією на час, який потрібний був більшовикам, щоб зібрати сили й розпочати генеральний наступ на Україну в кінці 1917 р. з гаслом „самовизначення”. Ніколи серйозно про самовизначення ні Ленін, ні партія його не думали, вони тримали гасло в своєму політичному арсеналі про запас, переконуючи свою демократію що воно співпадає з соціалістичними інтересами великорусских пролетарів. А провід української революції так був задивлений в російську демократію, так вірив їй, що не побачив, що оте інших вставлено спеціально для них, які бачили в українській національній стихії тільки вияв соціального невдоволення проти своїх гнобителів. Не побачивши національного первня в українській революції, тодішній провід, гамуючи національні сили, весь час підкреслював невідривність їх від російської демократії і пролетаріату. „Ми, українці, довірливо, безхитрісно почували себе рівноправними спадкоємцями з рускими” — пише В. Винниченко у „Відродженні Нації” стор. 51.

Безтрадиційні маси, як люблять називати український народ „свідомі батьки”, в Києві організовувались в національні полки: гетьмана Б. Хмельницького, П. Полуботка, П. Дорошенка, Сагайдачного, а в липні й червні на військових з'їздах вимагали, стукаючи кулаком, оформлення українських корпусів з українських салдатів, що були в тодішній армії, а провід намовляв їх іти умирати за чуже „отечество”. Командувач київської округи полковник К. М. Оберучев в своїх спогадах про ті часи з задоволенням відмічає, що на військових українських з'їздах боролися дві течії: стихія українського шовінізму (у нього шовінізму мас) і помірковані провідники, що намагалися ту стихію укоськати, змусити слухати наказів російської демократії із Петрограду. Коли перечитуєш, як приймали в Петрограді представників

Центральної Ради на чолі з Винниченком, то не хочеться вірити, що так безчестити себе дозволяли люди, які були в проводі. Їх не хотіли слухати ні в уряді, ні в демократичних радах, а вони вичікували в чергах і дискутували з вченими чорносотенцями, до яких їх скеровувано, про принципи та засяг автономії. А в Києві не дозволили покійному Б. Липинському оформити загін української кінноти тільки через те, що він поміщик — боялися, щоб не зрадив інтересів пролетаріату чи працюючих. Національні інтереси підмінили класовими і, відділяючи соціальне визволення від національного, створили двоторовість в революції, помагаючи російській демократії завоювати Україну. А коли керовані національним інстинктом „несвідомі” робітники й селяни спонтанно, без належного керма, самі почали організувати вільне козацтво в Київщині, Дніпропетровщині, Полтавщині, київський провід вкрай перелякався контрреволюції і почав, поглиблюючи соціальну революцію, взоруватися на московський комунізм. Ні виступ полуботківців в липні 1917 р., що відмовились іти на фронт, домагаючись від Центральної Ради рішучої, незалежної від Петрограду політики, ні розстріл салдатнею російської демократії козаків Богданівського полку, яких відправлено на фронт, не отверезили його, не зняли московської полуди з його очей. Він все виглядав, чи не здохне російська демократія і дочекався полків Муравйова у воріт Києва. Хоч логіка подій і життя диктували спертись на свої національні сили, організувати їх і, відокремившись від ворожої російської демократії, розбудувати державне життя відродженої України. Та це могло статись тоді, коли б провід знав, чого він хоче від революції. А саме цього й бракувало йому.

В самому Києві на опірних пунктах скупчилося понад 5 тисяч українців, що не хотіли воювати за Росію. З них вийшли б прекрасні воїни української армії. Треба було тільки підтримати їхнє домагання, оформити їх у військові частини й, напевно, все пізніше уклалось би інакше. Та на це не спосібні були люди з-під стягу чужого соціалізму, бо не мали віри в силу своєї нації, не було у них віри і в себе, тому й боялися вони своєї „контрреволюції”. А не добачили, як більшовики в тому ж Києві почали організу-

вати сили, щоб у слушний час вигнати провід української революції. Століттями виховуваний страх і віра в силу російської імперії засліпив провідній інтелігенції зір, затуманив її свідомість і вона не була здібна коли не збагнути, то побачити наявного розвалу імперії, щоб оформити розбурхану національну енергію в державно-конструктивні форми. Вихована на соціалістично-космополітичних теоріях, провідна українська інтелігенція, безсумніву патріотична, опинилася у вирі національної боротьби сама без вітрил і стерня. Несвідомі випередили свідомих і в тому було велике лихо сорок років тому.

**

В своїх спогадах (Рік на Великій Україні) О. Назарук, подає цікаву деталь. „В. Винниченко — дівий соціаліст, який вважав найкращих гетьманців ворогами українського відродження, не вірив ні на грам також простому українському наддніпрянському воякові й був певний свого становища лише тоді, коли його охороняли галицькі Січові Стрільці.” Це деталь, але вона характеристична для психології тодішнього провуду. З невіри в сили українського народу зродилася прикмета монополізувати владу, тільки себе вважати свідомим, покликаним, незаступимим. З такими поглядами, вірніше з свідомістю тільки свого покликання, люди не могли побачити й не знаходили в українстві національно-фахові сили, хоч на місцях вони творили й відроджували національне життя, формували кооперацію, відновлювали культуру, організували господарство й самоохорону.

Недавно в Америці розповідав один старшина, вояк Української Армії, про свої митарства у „свідомого” провуду. Після розвалу російського фронту, він (штабс капітан царської армії — артилерист) з кількома старшинами-українцями зголосився до військового секретаріату, щоб вступити в якусь українську частину. Військовий секретар — соціаліст привітно посміхнувся на пропозицію, але запитав, чи є хтось з соціалістів, що міг би рекомендувати того старшину в армію. Такого не знайшлося й довелося йому тижнями шукати партійної рекомендації щоб вступити в українську армію. Теж деталь і теж характеристична. Заколісані клясово-соціалістичним світоглядом російської демократії, задивлені у всесвітній гуманізм,

керманічі революції не тільки не бачили творчих конструктивних сил національних, опершись на які тільки й можна було кермувати національним кораблем, вони відштовхнули їх, а себе ізолювали до непогрішимого соціалістичного гета. Своім керівництвом започаткували анархію „отаманії”.

**

Українське селянство й робітництво, збагнувши національним чуттям своїм, що довгожданий час прийшов, революція дала нагоду звільнитись від чужої опіки й перебудувувати життя відповідно до національних інтересів, шукало провуду, а він відштовхував, озирався все на північ. Чужа, осоружна й зненавиджена держава розвалилася і найбільшим безглуздям, з погляду українського селянина, було доклада-ти сил, відновлювати її. Він, пізнавши ціну чужої державної організації, вважав нісенітницею піддатися ще раз ворожій йому державній організації — московсько-демократичній, чи соціалістичній, чи потім німецькій з українською вівіскою. А провід не розумів для чого й нащо відокремлюватися, „Коли всі потрібні для вільного національного розвитку нашого народу засоби, нам буде в новій країні забезпечено в автономії”. („Відродження Нації”, стр. 44).

І коли українське селянство і робітництво побачило, що провід, якому вони в перші дні революції висловили повне довір'я й підтримку, думає про скріплення організаційних сил Росії, воно відвернулося від нього, відділилось. Покинули тих, що не могли відірватись від московської пуповини й почали організувати свої повітові загони, які воювали завзято з усіма, проти всіх. Українська політична думка, часто називає той період „отаманією”, бандитизмом. Забувається одне, що тодішня українська політична думка не тільки сама не видвинула всеукраїнської об'єднуючої ідеї, а й не спромоглася збагнути її в стихії і тим штовхнула її в обійми анархії й гуляйпільщини. Не бандитизм то, а вияв неупорядкованої стихії, якої недолугий провід не спромігся оформити в державно конструктивні норми. Оформлена вона була б непереможньою, бо мала в собі енергію, якою можна б було довершити великого діла. А так, повоювавши завзято й страшно з

ворожим Україні московським більшовизмом, вона лишила після себе велику науку для майбутніх поколінь, науку про непокірність української нації чужороднім силам.

**

Українська визвольна революція 1917 року в усю широчінь поставила проблему проводу, керма, отого формуючого чинника, без якого найбільша національна енергія, не довершить того, що її належить. Саме отого формотворця й бракувало нам 1917 року. Провідна інтелігенція, що опинилась на шпилі революції, не могла ним стати, бо за признанням Михайла Грушевського не позбулася до трагедії під Крутами „духового холопства, холуйства раба, якого так довго били по лиці, що не тільки забрили в нім всяку людську гідність, але зробили прихильником неволі й холопства, його апологетом і панегіриком. А холопство це було у вірності супроти державних, культурних і національних інтересів Росії і великого великорусского народу” (М. Грушевський „На порозі Нової України”, Київ, 1918 р. — Кінець московської орієнтації).

Признання переважне. Дехто порівнює його з заявою Богдана Хмельницького перед польськими послами після блискучих перемог над Польщею. Аналогії в оцінці історичних подій річ не така проста, тому часто небезпечні. Богдан Хмельницький приймав польське посольство після перемоги над могутньою тоді державою. Приймав, як володар, в усій його поставі й поведінці відчували посла характер, стиль провідника. В своєму денникові В. Мясковскій, член посольства, пише, що гетьман був „твердий, як камінь”. Вислухавши благання посольства „він перекреслив наші статті й велів нам готуватись до від'їзду”. Хмельницький вірив в своє діло й тією вірою опромінював націю, тому й шанували вороги його. Після перших перемог він розумів, що війні не кінець, тому відповідає посольству, яке просило його замиритись так: „Або мені погинути з усім запорізьким військом, або всій польській землі, всім сенаторам, князям, королькам і шляхті погинути”.

І посольство могутньої держави відчувало силу, велич його і, як пише секретар, „тряслися й плакали”. А делегація проводу української революції, вибравшись до Петрограду

просити автономії, не побачила, що ті, у яких вони просили й благали, самі вже влади не мали. Ціною найбільшого пониження хотіли зберегти єдність з імперією, коли нація домагалася іншого, відірватись від неї. Перед початком війни з поляками Б. Хмельницький, організувавши невеликі сили Запоріжжя, закликає націю в своєму універсалі стати спільно, одностайно „при своїй правді, за благочестіє святе й цілість отчизни проти скривдителів і руйників”. І те організувало й поставило націю. Починаючи війну з ворогом України, гетьман закликав і вказував на „приклад славних і великих русів”, тому й висліди були величаві. А соціалістичний провід української революції героїчного державного минулого свого народу, боявся, як контрреволюції. В нашій публіцистиці ще й досі можна натрапити, як то робили повстання проти гетьмана, самі проти себе, а не проти німців, що окупували тоді Україну.

Історик Грушевський тільки після того, як пролилася кров під Крутами, а в Києві банди Муравйова вирізували всіх, що говорили українською мовою, зрозумів, що „визволення від песького обов'язку супроти Московщини є незвичайно важним і цінним”. Коли б розуміння свого духового „холопства” і рабської вдачі тодішньої провідної інтелігенції прийшло бодай за рік перед тим, мабуть, не було б й крутрянської трагедії. Коли б те визнання сталося вчасно, то не прогайнували б золотої й рідко повторюваної нагоди визволитися з-під московської опіки. Б. Хмельницький на початках національної революції 1648 р. закликав націю „стати разом з нами”, а провід української революції 1917 р. звертався до неї тільки тоді, коли обставини приневолювали, а без того вважав, що питання української державности, самостійности є ділом схоластичним, ділом запеклих людей, хоробливо пройнятих національними почуттями. Розуміння історичної ваги моменту прийшло у соціалістичному проводі з дуже великим запізненням. Та й то не зовсім.

**

Було б помилково, відзначаючи вчорашні події, обмежитись на оцінці їх, заспокоїтись на вихвалінні, або шуканні винних. Тоді відзначення минулого губить свій зміст. Минуле має своє значення для завтрашнього, наступного.

† Борис Крупницький

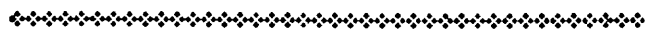
БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

В СВІТЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Образ Хмельницького глибоко увійшов у свідомість нації. Величний розмах революції 1648 р., постановня нової козацької державности були епохальними подіями, які залишили нестерті сліди в процесі українського національного самопізнання пізніших часів.

Особливо сильно українці відчували героїчність доби і геніяльність провідника нації Богдана Хмельницького в часи, коли ця державність ще діяла, хоч і хилилася до занепаду.

Друга половина 17 і 18 століть були ще повні духом Хмельницького. Пієтизм до його особи висловлював себе і в багатій літературі віршів, і в народних думках на його честь, і в численних панегіриках і одах, і в драмах, наприклад, найславнішій драмі 18 ст. (1728 р.), що носила назву „Милость Божія, Україну од неувдобь носимих обид лядських через Богдана-Зеновія Хмельницького освободившая”. Наші історики не робили винятків з цих тенденцій часу. В козацьких літописах, які були складені здебільшого на початку 18 ст., плекався культ великого Богдана, що виходив з живого, теплого почуття до засновника української державности. Самі заголовки їх праць говорять про те, що постать Хмельницького була в їх ма-

Першу визвольну війну з Москвою в ХХ. столітті ми програли, бо, властиво, не знали, чи треба воювати, чи обійдеться якось. Не було розуміння природи, завдань і характеру української революції, як революції національної, протиімперської, в якій вміщалися, як її складова частина, і соціальні вимоги українського населення.

Борсаючись в тенетах „холопства” і всесвітнянства, українська політична думка сорок років тому, не збагнувши своєї ідеї, демобілізувала націю, скеровуючи її енергію на чужі стежки. А нині частина безплідної політичної думки нашої не позбулася надії, що волю можна здобувати під спільними прапорами непередрішенства.

люнку українського минулого центральною. Самовидець назвав свою працю „О початку і причинах війни Хмельницького”. Самійло Величко написав „Сказаніє о войні козацкой з поляками через Зіновія Богдана Хмельницького, Гетмана войск Запорожских, в осми літех точившейся”, а Григорій Граб'янка охрестив свою історію назвою „Дійствія презільной і от начала поляков крвавшой небивалой брані Богдана Хмельницького, гетмана запорожского, з поляки”.

Також і в „Історії Русов” кінця 18 ст. улюбленим героєм і основним персонажем українського історичного процесу від його початків є Богдан Хмельницький, в образі якого скупчуються — подібно як і в хроніках Самовидця, Величка, Граб'янки — всі можливі чесноти воїтеля, політика і людини. Віршована історія України (правдоподібно, писана в 1734 р.), відома нам під назвою „Героїчні стихи о славних Военних дієствіях войск запорожских”, порівнює Хмельницького з Мойсеєм (трафаретний образ, якого вживали українські діячі ще за життя Б. Хмельницького) і каже:

„Вдхнул Бог як Мойсею, по вірі і роду
Ревность Хмельницкому, чтоб отдал свободу
Под ігом поляков стянчой родині
І православну віру Україні”.

Цей беззастережний авторитет, пошана і пієтет, якими користувався Б. Хмельницький в старій нашій історіографії 17-18 ст. і почасти навіть на переломі епох, зазнали в 19 ст. рішучої зміни. Нова доба зовсім не поділяла того ентузіазму і любови, з якими поставилися до незабутнього гетьмана покоління, що жили в козацькій державі.

На зміну безкритичним державникам 18 ст. приходили після певного антракту історики-народники 19 ст., що носилися з думкою про примат народу. Не окремі історичні діячі, тільки народ повинен бути альфою і омегою історичної розвідки. Він зі своїми ідеалами і змаганнями, зі своєю боротьбою, злетами і падіннями був і є в їх очах єдиний герой історії. Кс-

ли вже й позитивні оцінювали деякі історичні постаті, то тільки ті, які заступали інтереси простого народу, ті, що були носіями народних ідеалів; за таких уважалося, наприклад, Палія, правобережного ватажка часів Мазепи, або Сірка, січового кошового другої половини 17 ст. В конфліктах народу, простого народу, і влади рація і право завжди були на боці народу. Вже перша наукова монографія про Б. Хмельницького М. Костомарова (перше видання 1857 р.) виявляє в собі риси, типові для народницької історіографії 19 ст. Його симпатіями тішаться запорожці, яких всечасна готовість до бунтів приймається за вислів найвищого демократизму. Республіканська Запорізька Січ є в його очах правдива заступниця народних інтересів, і державницькі змагання Б. Хмельницького не знаходять собі зрозуміння. Б. Хмельницький як провідник нації у Костомарова виходить ніби з власних інтересів або заступає вузько-егоїстичну політику старшини. Взагалі його постать дуже слабко і неясно окреслена, і її по суті зовсім закривають стихійні народні рухи.

Ми знаємо, що гарячий Куліш від однієї крайности кидався до другої. Почавши з прославлення козаччини і Хмельницького хоч би в своєму поетичному переказі української історії, відомому під назвою „Україна” (1843), він врешті став на позиціях, украй ворожих і козаччині і самому Хмельницькому. Висуваючи наперед (десь в 70 — 80 рр.) певні вимріяні ідеали культури і людськості, він не знайшов в великому русі середини 17 ст. тих людей, які підходили б під категорію подвижників культури і героїв духу, яким він надав рішального значення в історичному процесі. Хмельницького він обвинувачував у тому, що він „наш квітучий край обернув в пустиню, засипану попелом і засіяну кістками наших предків”. Великий гетьман виступає у нього як руїник, що спинає або нівечить широкий культурний розмах українського народу. Діяльність Хмельницького, на його думку, відбувалася коштом простого народу, який був для народників 19 ст. найвищою мірою оцінки.

В. Антонович у своїх „Бесідах про часи козацькі на Україні” теж залишився в рамках антитези: народ — Б. Хмельницький.

„Коли придивимося, — каже він, — тому, яку силу дав Хмельницькому народ і як він скористався своїм становищем, то мусимо признати повну неотепність його в політичних справах”. На його думку, Хмельницький, навіть „коли йому вдалася справа, плутався і не знав, що робити далі, рівночасно зав’язував він дипломатичні зносини у трьох-чотирьох напрямках і ніде не доводив їх до кінця”. Але Антонович обвинувачує не стільки Хмельницького, скільки низький стан культури, політичну непідготованість та взагалі „органічну недержавність” українського народу, які мали бути передусім причиною того, що з українських змагань за незалежність у дальшому розвитку нічого не вишло.

Пізніше Антонович трохи пом’якшив свої погляди, коли схарактеризував де раз Б. Хмельницького з нагоди 250-літнього ювілею революції 1648 р. (1898). Як народник, він зробив спробу привести до якогось одного знаменника стремління народньої маси і Б. Хмельницького. Тепер Б. Хмельницький став в його очах діячем, широ відданим народним інтересам, що зробив на користь народу все, що міг зробити в умовах того часу, і що зосереджував у своїй особі громадські стремління мільйонної маси. Не заперечуючи заслуг Хмельницького як вождя і адміністратора, він далі не визнав його прагнення створити незалежну Україну, бо такого прагнення не мав, на його думку, і сам український народ.

По суті слідами Антонівича пішов і останній могікан народництва, Михайло Грушевський. В IX томі своєї „Історії України-Руси” він дав нам цілу епопею Хмельниччини, широкий, як море, образ епохи, для з’ясування якого притягнуто безліч архівних і інших матеріалів. Але гетьман Б. Хмельницький — не герой Грушевського, і тенденція автора-народника виявила себе зовсім виразно в тому, що „не Хмельницькому-вождеві, а творчим стражданням українських народних мас” присвячено працю. І тут ми помічаємо певну зміну становища. В той час, як у популярних нарисах історії України автор ще досить позитивно оцінював діяльність засновника української держави, в своїй монументальній монографії (IX том „Історії України-Руси”) він приходить до висновку, що Хмельницький був „великим діячем, людиною дійс-

но великою своїми індивідуальними здібностями. Але цих здібностей не вистарчало йому для розв'язання історичного вузла українського

„Як провідник, двигач і насильник мас, — каже Грушевський, — він показав себе дуже яскраво, але політиком він був невеликим і, поскільки керував політикою своєї держави, виходила вона не дуже мудро”.

В очах Грушевського Хмельницький не був послідовним державником, що мав одну велику мету здобути незалежність козацької державі, не думав гетьман як слід і про інтереси народні, бо інакше не тримався б так уперто союзу з татарами, які завдали саме за Хмельницького стільки горя українським народним масам. Нерозважною і незручною, на думку Грушевського, була його політика і супроти Москви. Взагалі в політиці Хмельницького, — каже автор далі, — не було ні ясного пляну, ні виразної державної ідеї, ні коісеквентного проведення в життя. Майже в тих же висловах, що й його вчитель Антонович, Грушевський підкреслює, що в політиці Хмельницького зустрічались різні настрої і орієнтації перехресчувались, боролись і навзаєм неутралізувались.

І дивно ця оцінка появилася після того, як стали відомими позитивні характеристики. Б. Хмельницького з боку польського історика Кубалі і українського історика В'ячеслава Липинського. Грушевський навіть сам висловився, що він своїм критичним підходом (по суті скептичним підходом, без ґрунтовної і переконливої аналізи відповідних джерел) хотів запобігти „нездоровій ідеалізації доби й індивідуальності Хмельницького”, що на його думку мало місце в працях Липинського.

Саме оцінка поляка Кубалі робить нам виразним, що Грушевський залишився в полоні упередження, що його народницьке наставлення зробило для нього неможливим справді реально оцінити великого українського діяча. Ось що Кубаля пише: „Чужинці порівнювали Хмельницького з Кромвелем... але треба признати, що Хмельницький мав при тому далеко важчі завдання; його край мав майже звідусіль відкриті границі. Він не мав, як Кромвел, до своєї розпорядимости вишколеної інтелігенції й засобів старої, сильної держави. Військо, фінанси, державне господарство, адміністрація,

зносини з сусідніми державами — все це треба було створити, все це лежало на його голові. Він мусів добирати і вчити людей, доглядати найменших подробиць. І коли його військо не вмирало з голоду, коли він мав зброю, гармати, муніцію, добрих шпигів і зручних агентів, то це його особиста заслуга, якої можна йому було позаздрити і то не лише у нас, в Польщі..

Була це людина з кожних поглядів надзвичайних розмірів, він переростав талановитих людей настільки, що переходив межі зрозумілого. Можна б про нього сказати, що він уродився володарем: умів укрити свої заміри, в критичних моментах не вагався — скрізь могутня воля й залізна рука”.

Супроти народників постала врешті реакція. Як антитеза бездержавному народництву прийшов у 20 ст. державницький напрям української історіографії до вислову. Це була цілковита зміна позицій. Не простий народ, не соціальні первні, але держава-нація в її цілості і повноті була оголошена найвищим добром. Тому й підхід до державних діячів нашого минулого був узаляжнений від того, як і оскільки вони прислужилися державному будуванню України. Не слуги народу, простого народу, а слуги державно-національної цілості вийшли на передній плян.

Саме творець державницького напрямку в українській історії, В. Липинський, спеціально зайнявся часами Б. Хмельницького. З його „Z dziejów Ukrainy” (1912) і „Україна на переломі” (1920) Хмельницький виступає як могутній велетень, що зумів у своїй особі втілити маєстат нації, як геніяльний організатор української держави, великий політик і патріот. У вчинках гетьмана та в його плянах Липинський побачив не вагання між різними політичними орієнтаціями, не кидання від одного союзу до другого, а свідоме змагання відновити українську державність в усій її широті.

Не зважаючи на всю захопленість образом великого гетьмана, оцінка Липинського не була ніяким зворотом до старого безкритичного піетету і шанобства 18 ст. Державництво 20 ст. мало таке відношення до державництва 18 ст. як вищий, більший, свідомий свого завдання етап до нижчого.

В. Липинський використав величезні архівні матеріали і довів на джерелах, як уміло Богдан

Хмельницький згуртував навколо себе талановитих людей України, беручи їх то з старого заслуженого козацтва, то з рядів маси, то з шляхти її участь в державній будові України стала нам вповні ясною тільки після дослідів Липинського), і як послідовно і вперто повів він за їх допомогою змагання за соборність і незалежність української держави, шукаючи в усіх сторонах можливих союзників і поволі підводячи базу для ствердження України як незалежного цілого в боротьбі за рівновагу сил в Східній Європі.

Писання Липинського мали великий вплив на новітню історіографію. Сучасні історики, починаючи з Д. Дорошенка та С. Томашівського та майже всієї галицької школи, пішли слідами не Грушевського, а Липинського. Грушевський зі своїм скептицизмом залишився самотнім, і його велика монографія про Б. Хмельницького служить історикові як величезна збірка почасти перевіреного і систематизованого, а здебільша сирого матеріалу.

Але те, що зробив Липинський, — це тільки перші кроки на шляху до синтетичного оброблення Хмельниччини. Перед нами стоїть велике завдання вглибитися в добу, встановити її, так би мовити, структуру, подати її в повній перспективності на основі синтетично-аналітичного оброблення величезного джерельного матеріалу.

Покищо ми маємо тільки дуже загальний малюнок, де на першому пляні різкими штрихами поданий образ Б. Хмельницького, а поза ним в перспективі ніби народне море, серед хвиль якого тільки де-не-де вириваються силуети окремих діячів як якісь неясні бліді фігури.

Доба і навіть сам Богдан Хмельницький як її репрезентант ще не рельєфна і не пластична. Щоб зробити її такою, треба насамперед вивчити всіх діячів, що виховалися і розгорнулися під геніальним проводом Хмельницького, всіх отих народних ватажків, полковників, шляхтичів, дипломатів, духовних, яких так багато опинилося в рядах революції. Дещо в цьому зроблено. В. Липинський довів важливість місцевої середньої і дрібної шляхти для повстання Б. Хмельницького, дехто зайнявся (Оляничин, П. Феденко) визначними постатями української дипломатії, М. Петровський присвятив чимало сторінок козацьким полковникам середини 17

Е. М.

З НОТАТНИКА

30.V.57. Один з колишніх високих старшин нашої Армії прибув у відвідини до канадських земляків. Якась пресова помийниця з цієї нагоди хлюпнула чергову порцію бруду на нашу Армію („пагроми”, „коллаборація” і т. п.). На це уважали за потрібне відізватися „найстарші часописи”, що виходять тут українською мовою.

„Найстарший щоденник” (який настирливо закликає „засісти за округлий стіл”) пустив рясну сльозу і поскаржився на „безвідповідальний виступ”. Другий „найстарший”, зробив дотепніше, а саме заявив, що високий відвідувач належав, мовляв, до формації Січових Стрільців, а ті формації, мовляв, як відомо, „пагровів” ніколи не робили, а навпаки...

Шкода було б зупинитися над тими непроханими й зайвими виступами „найстарших”, бо ж горбатого випростує могила. Але згадалося, мимоволі, що саме тепер припадає Сорокаліття нашої Армії, себ-то чинника, який відіграв основну й далекосяглу (бо історіотворчу) роль в пам'ятних роках національної „п'ятилітки” 1917-1922.

Мінялися зовнішні форми національної активності — Центральна Рада — Гетьманство — Директорія. Багато було політичних манівців, зловісної політичної наївності, політичних помилок і — навіть — політичних злочинів. Ар-

ст., дехто вивчив державний устрій доби (І. Крип'якевич), правні і економічні відносини за Хмельницького і т. д.

Але все це тільки перші кроки на шляху, який тільки ще перед нами відкрився. І ми певні, що, йдучи цим шляхом, ми ще більше переконаємося в величчї доби і її геніального репрезентанта Богдана Хмельницького. Можливо, некритичне деджавництво 18 ст. і скептичне народництво 19 ст. утворять завдяки нашій праці синтезу національного і соціального моменту, ту свідому синтезу державництва з соціальними первнями, без якої не може бути правдивого зображення, реального, сильного своєю пластичністю і перспективністю історичного малюнку.

мія наша — в той самий час — робила **своє** і — саме тому — **не помилялася**. Більш того. Армія наша — на тлі тодішнього політичного нашого убожества — явила просто чудо політичної свідомості й політичного передбачення. Це ж бо Армія наша витягала й тягла за собою — з немалим трудом і самопосвятою — нашу безкрилу, опортуністичну й завше спізнїлу Полїтику.

Це не політика, не (тим більш!) „партїї”, це Армія наша **полїтично** виформувала бувшого ес-дека Симона Петлюру на історичного Державного Мужа.

31.V.57. Кажуть — армія то виквіт нації. Слушно.

...Тепер, по довгих і страшних десятиліттях, часто зустрічаємося й розмовляємо з побратимом зброї. Пригадуємо. Розважаємо. Розв'язуємо наново колишні (а вони ще повторяться не раз!) завдання... І завжди приходимо до того самого трагічного, але — в трагізмі своїм — цілком реального, майже арифметично-простого, висновку.

Чисельний склад нашої Армії бував різний і вагався, в залежності від умовин часу й простору, значно. Але у вирішальних місяцях 1918-19 р.р., по відсіянні й кристалізації національних збройних сил, Дієва Армія налічувала згруба 30.000 багнетів (не їдоків, а багнетів, серед яких треба б виділити коло 3.000 шабель, а кінноти на театрі наших теренів **ніколи** не було за багато). Мій приятель (колись русявий хорунжий, тепер сивий, як голуб, інженер) завжди ставить поруч дві величини, а саме — сакраментальні 30.000.000 — з одного боку і реальні 30.000 — з другого. І констатує, що друга величина не становить навіть одного відсотка величини першої, лише **одну десяту** того відсотка.

Співвідношення, справді, трагічне і трагічновимовне. Воно з'ясовує **все**. Включно з тим, особисто прикрим для нас фактом, що „ми обидва тепер на кінці Бродвею, а не на Херсонщині — Ви, і не на Чернігівщині — я, як закінчує свої міркування мій побратим.

Розуміється, на те співвідношення склалася ціла система причин. Пояснювати це співвідношення лише рівнем т. зв. національної свідомості було б і наївно, і несправедливо (згадаймо, що мобілізовані р. 1919, не знаходячи ся-

Б. Нижанківський

ЛИСИНИЦЬКИЙ ПІСОК

Українським героєм, що їх розстріляло Гестапо на пісках лисиницького узгір'я у Львові.

Йде їх десять, іде,
В ранок, в просинь ідуть.
Тут чи далі, чи де
Їм закінчиться путь?

Лисиницький пісок
Віє в очі щораз,
— Твердо, твердо крок!
Це — останній наказ!

В млі захований Юр,
В млі Успенська вежа.
Руки зв'язані, шнур
Тне, мов вістря ножа.

— Друже, в обрій поглянь,
Серце гордо неси!
Знають — ми без вагань —
Ці озброєні пси!

Знають, злісно мовчать,
Ситі, сонні, тупі.
Глянь, в долонях лежать
В них прекрасні МП-і!

Друзі, вірте в одне:
Втихне пострілів гук,
З ними не промине
Діло зв'язаних рук!

Лисиницький пісок
Віє в очі щораз,
— Твердо, твердо крок!
Це — останній наказ.

(„До Зброї”, 1946)

кого-такого приймального органу ані приготованих кошар ба й полкової кухні, — розходилися розчаровані по хатах...), але, по-за всім тим, трагічне співвідношення це для нашої Війни за Державність залишається **міродайним**. Бо, коли порівнюємо ту одну десяту процента з важкими, повними процентами, що їх у формі озброєної сили вилонили національні організми інших народів (а Фінляндії й Польщі в першу чергу), зрозуміємо цілу жахливу правду формули: кожен нарід варт своєї історії.

Б. Нижанківський

П'ЯТИЙ З ЧЕРГИ

Босі стопи Тихого витяглись до землі, але не дістають її, — саме стільки, щоб більше по ній не ходити. Олень бачить: Тихий поволі обернувся спиною, а на ній, так як у нього, як у Легота, в Зубача і в Блакитного, зв'язані шнуром руки і стиснуті п'ястуки; пальці, наче вгрузли в долоні по самі щиколотки. А унтершарфюрер (блізна на правій щоці й прижмурені очі) поволі розсуває другу петлю, а такий молодий-молоденький, що побіч нього, блакитноокий і русявий, як мавка (мама напевно, виряджаючи на війну, плакала й клала на нього знак хреста) прив'язує кінець шнура до поперечної балки і ставить під неї колоду. Навскіс від Блакитного — двоє з автоматами (ось-ось лустять серію), а просто, — гурт людей, стиснуті, закам'янілі, жінки діти, старці, зігнані тут мешканці малоого-маленького містечка, щоб знали, щоб інших лякали, щоб ніхто не поривався проти сили, проти влади, а над ними — ратуша з годинником, що відмірює кожному час, і церква, що хрестом благословить на смерть, а високо, де ластівки, сонце, промінне життя. Кілька хвилин тому Тихий, дивлячись у те сонце, в те життя, витягнувши шию, наче виглядаючи когось, сказав: „Перекажіть... — і молодий-молоденький виштовхнув йому з-під ніг колоду. І хто ж з його друзів перекаже? Хто? Вістка полетить сама, від села до села, від хати до хати, до його воріт, де мати виходить щоночі, бо він більш нікого не мав, а вона мала тільки його одного, що завжди їй говорив: „Як збудуємо Україну, приїду на сивому коні і вже завжди будемо разом”

Олень напружує м'язи; гостро болять суглоби, а шнур ножем ріже шкіру. Коби тільки звільнити руки, коби хоч трохи розтягти шнур! Ніхто тоді не зулупить, ніхто його тоді не дожене — хіба куля, але чи ж мало куль уже доганяло його і не догнало? А як і дожене? ... Подивився у бік: унтершарфюрер махає петлею, а молодий-молоденький усміхається і підходить до Блакитного, що завжди перед боєм говорив „Отче наш”. Він безчутно ворухить устами і, йдучи, дивиться на хрест, що на церкві. Олень

відвертає голову: двоє з автоматами стоять непорушно, тільки автомати легко коливаються, звернені на гурт людей, на жінок, на дітей, на старців, на ратушу, на церкву, на вікна, що навколо базару, бо хто зна... — тут усе проти, все ненавидить, усе позначене смертю. Олень ще раз напружує м'язи. Коби тільки звільнити руки, коби хоч трохи розтягти шнур! Він аж тут чує, як шумить ліс, як ламаються під ногами гілки, як звонить зброя, аж звідси бачить протоптані ним і його друзями проходи й стежки, бачить командирів і бійців, запилених і втомлених, суворих і всміхнених, засмалених вітром і сонцем, сполосканих дощем і зеленню, готових стати проти цілого світу; аж тут його вухо ловить ляскіт крісів, гупання мінометів, гаркіт скорострільів. Коби тільки звільнити руки! На Блакитного він не дивиться, бачить тільки виштовхнену колоду, що котиться і нерухоміє, унтершарфюрера, що розсовує третю петлю, і молодог-молоденького, що кінець шнура прив'язує до поперечної балки. Олень напружує м'язи, пробує уперто, щораз сильніше. Тих двоє з автоматами можна з розгону несподівано збити з ніг, за ними паркан, всього кільканадцять кроків, сад, мабуть знову паркан і хати, хати...

Коби хоч трохи розтягти шнур! Чи ж дійсно він його розтягнув? .. Олень відчуває, як йому стає невимовно гаряче, кров ударяє у виски, а легені важко видихають повітря. Спокійно, спокійно, не хвилюватися! Унтершарфюрер махає петлею, а молодий-молоденький усміхається, підходить до Зубача і бере його за рамено, але Зубач не рухається, неначе вріс у землю, тоді цей молодий-молоденький, ця блакитноока і русява мавка, б'є його п'ястком в обличчя і хапає за волосся. Унтершарфюрер хитає головою і ще більше жмурить очі, а ті два з автоматами рівно наводять їх на гурт людей, на жінок, на дітей, на старих. Олень насилу заспокоюється. Дивиться на тінь Блакитного, що непорушно витяглась на бруку, і пригадує його брата, командира відділу, який згинув минулого місяця на краю лісу, в молодому житі, в мрячний ранок, як проривався з хлопцями з оточення. Він про Блакитного говорив: „Мій брат своїм спо-

Петро Кізко

**

Я у церковний храм зайшов
 І щиросердно там молився...
 Але, як потім роздивився,
 Я богомольця не знайшов.
 Я бачив тих, що залюбки
 На грудях хрест складали тихо,
 Але з них кожний діяв лихо,
 Пускав наклепи і плітки.
 Я бачив тих, що все своє
 Вважали святістю і світлом,
 А все чуже — негідним титлом.
 — Це не моє! Це не моє!
 Я бачив тих, що в молитвах
 Благали єдності й спасіння,
 Самі ж підносили горіння
 Сварні й гризні — в своїх ділах.
 Я у церковний храм зайшов
 І щиросердно там молився...
 Але, як потім роздивився,
 Я богомольця не знайшов.

1956.

коєм дорівнює смерті". Говорив правду. Тільки Зубач уперся, не тому, що боїться, ні, він такий завжди — упертий, йому просто протилежно, що кінець приходить так по-дурному, не цікаво — і тихо.

А Легіт? Про нього в лісі говорили, що він Україну любить, як свою дівчину, а дівчину, як Україну. Олень повертає до нього голову, і їх очі зустрічаються. Ледь чутно шепче: „Я руки майже звільнив — ось ще тільки раз”. Обличчя Легота ясніє, він шепче: „Щастя Боже, привітай Україну мою...” Підходить молодий-молоденький, а в руках унтершарфюрера мелькає петля. Олень залишився сам. Під ним дрижить земля. Шнур на руках ледве тримається. Тепер тільки кинутися в бік тих двох з автоматами, раптово й швидко. Глибоко вдихає повітря, вигідніше впирає в землю ноги і весь напружується. А просто — гурт людей, жінки, діти, старці, стиснуті, закам'янілі, наче чекають на свою чергу, — і він кам'яніє також. Знає: втече, вірить, що втече, але їх пересічуть, негайно, скажено, пересічуть, аж у вікна бризкатиме кров, за нього одного. Спокійніше. Унтершарфюрер поволі розсуває останню петлю, і Олень не жде на молодого-молоденького, йде сам і стає на колоду під поперечною балькою, — п'ятий з черги.

Петро Кізко

НЕ ТЕ...

Ми звикли казати, що чужинецьке підсоння не те, що в Україні. І небо не те, і зорі, і води — усе не те.

І це правда. Я оце в кільканадцятий раз переконався на риболовлі. От я бачив, як на мюнхенському Ізарі німці рибу ловлять. Хіба то риболовля?

Обвішається такий німецький риболов рюк-заками (для передбаченої риби, очевидно), на-тягне на себе довгі гумові чоботи і лізе в них прямо у воду. Стоїть у воді по пояс (чоботи довгі, а то й штани гумові) і дрижить увесь: від холодної гуми й чекання на рибу — чи клює?

А риба не клює... Не клює, хоч би німець мав на собі сто рюкзаків і сто гумових чобіт. Бо ж усе неприродне, штучне (не те, що в нас на Україні!), навіть вудлице з якимсь коліщатком, що деренчить, як за нитку потягти. Хіба риба в наш вік цього не бачить, не чує?

І не клює...

Я одного разу з цікавості простояв дванадцять годин над німецьким риболовом і не бачив, щоб за той довгезний час своєї стомлюючої праці хоч би одну рибину витягнув!

І чоботи гумові, і рюкзак, і вудлице з коліщатком, і всяка інша рибальська технічна снасть є, а риби — нема.

Інакше у нас було, на Україні. Підеш було в ліс, виріжеш із довгої гнучкої ліщини папук, обтешеш гілячки (сучки не обов'язково), застружеш по обидвох кінцях — є вудлице; візьмеш тоненьку дротину або шпильку, загнеш на ковадлі молотком, наточиш об каміння — є гачок; на сирову нитку, якої й сом не порве, начепиш корок із пляшки або насвіжо висмикнуту з гусячого крила чи півнячого хвоста пір'їну — є поплавок. А вже коли все це є — на річку! Без рюкзаків — рибу в шапку або в скинену сорочку зав'яжеш. У нас же тепло, не те, що в Німеччині. І без гумових чобіт, босяком по луках, по гарячій траві — на річку...

А вже в річці риби, риби!... На голий гачок, без черв'яків, чіпляється риба. Не встигнеш закинути вудку, а поплавок уже по воді хитається, стрибає, танцює: так риба за гачок смикає. Але, нема де правди діти, смикати смикає, чіпляється чіпляється, тільки часто сприскує з вудки. Ото як затанцює поплавок, як піде під воду, ти за вудлице обома руками, упершись босими ногами в кущ лозняка, смик! — а риби на гачку нема, сприснула. Але ж була, і клювала, і смикала, і поплавок під воду тягла, не те, що в Мюнхені на Ізарі — навіть не клює...

Остап Лисенко

СПОГАД ПРО БАТЬНА

(Продовження)

ГІСТЬ З СЕЛА СТАЙОК

Якось на початку 900-х років до нас на Мар. Благовіщенську вул. (тепер вул. Саксагансько го) завітав несподіваний гість, літній селянин у старому, але чистому одязі. „Чи тут живе Микола Лисенко, наш композитор?“ запитав він. Батька якраз не було дома. Я запросив його до хати. Гість помітно хвилювався, почував себе спочатку не зовсім зручно, та з часом привчився, і за яку годину я вже все знав про нього. Виявилось, що то селянин з села Стайок, Обухівського повіту на Київщині — Петро Середя — самоук-художник і музикант-цимбаліст.

А одного разу, пригадую, мало сам я у воду не пішов із поплавком.

Закинув ото вудку, заховався за лозняк, щоб риба не бачила, бо вона теж не дурна, не те, що в Мюнхені на Ізарі німецькі рибалки по воді ходять, — заховався, кажу, та й дивлюсь напружено на поплавок, очей не спускаю, дух запер, сам не ворухнусь. Коли бачу: поплавок мій потягло, потягло під воду, та так помалу, але чимраз глибше, далі чую вже, що вудлице мені з рук тягне... О думаю, та це не риба, це цілий сом, мабуть, почепився! Я за вудлице догори — смик! Не йде. Щось важке на гачкові вчепилося. Я тягну вудлице до себе, а воно тягне вудлице від мене. Коли б, гадаю, камінь або який пень то не тягло б мене разом з вудлицем у воду. Врешті напружую всі зусилля і витягаю з води... черепаху! Велетенську черепаху, яких тут на Заході зустрічав лише у кінофільмах.

Гірко мені стало, але заспокоїв себе тим, що відкрив нове у рибальстві: черепахи теж на червяк чіпаються.

Ще іншого разу я витягнув був нитку з води взагалі без гачка: діти, що купалися у річці біля того місця, де я ловив рибу, відрізали нитку з гачком біля самого поплавка... Потім я мало не плакав, а діти бігали на другому боці голяком на сонці й сміялися з моєї рибальської невдачі.

Але справа тут не в тім. У нас, на Україні, були хоч черепахи, діти, і риба була, смикала й чіплялася, хоч і не ловилась, а в Німеччині, на Ізарі, ні черепах, ні дітей, ні риби. Часом дивишся, як німець стоїть над річкою годинами й думаєш: що він там ловить, коли за ці довгі години поплавок хоч би тобі ворохнувся!

Одне слово, не те, що в нас, на Україні! Не те...

Йшов він до батька з надією, що той допоможе йому навчитись мистецтва малювання, до якого він з дитинства мав велику охоту.

— Оце сім'я залишилась. Знаю, бідуватимуть, хоч обіцяли люди допомогти. Як той парубок, пустився я в мандри по справжню науку.

Про батька він чув давно. А тут ще і сільський вчитель вогну піддав. — Гріх вам, Петре, топити свій талан. Ідіть покажіться Миколі Лисенкові — нашому співцю, батькові музики нашої. Він по-справжньому любить народ, вірить у його сили і допоможе вам. Обов'язково допоможе.

Так і опинився Середя у нашому будинку. Незабаром надійшов батько, запросив гостя до свого кабінету і довго розпитував, яка сім'я, як живеться тепер на селі, чи давно малює, що робить взагалі, чим живе.

У відповідь гість розіклав перед батьком кілька власних малюнків, зроблених олівцем і вуглем, які він тут же дістав з картонної папки.

З усіх мені найбільше запам'ятався сліпий лірник з поводарем на невеликому аркуші паперу, вирваному, очевидно, з учнівського зошита для малювання. Не все було вірно в композиції, малюнкові бракувало простору, але стільки природної гідності і сили відчувалось і в самій постаті, у виразі обличчя старого лірника, що і недосвідченому оку видно було: талант-самородок.

На прохання батька Середя грав нам на своїх цимбалах. Не пам'ятаю вже, що саме. Пам'ятаю лише, гра батькові надзвичайно сподобалась.

— Вчитись вам треба, чоловіче добрий. А що роки не ті — не така вже біда. Михайло Ломоносов, син селянський, чули, у двадцять років за парту сів і став гордістю науки російської. А Тарас, наш великий земляк, кріпаком був, ягнята пас на селі, чого тільки не зазнав за своє життя, а досяг таких вершин, які найосвіченішим панам і не снилися. Отаке-то, чоловіче, буває! і додав: — Талановитий у нас народ. Дай йому освіту, і він здивує світ.

Привітавши гостя у себе, батько, найшовши хвилину, коли це можна було зробити доречно, наказав мені, щоб гість у всьому відчував себе у нас, як дома, а сам кинувся по знайомих, що мали відношення до образотворчого мистецтва, і таки добився свого: знайшлися добрі люди, які згодились зайнятися з Середюю. Незабаром Середя став відвідувати лекції з малювання.

Батько ретельно слідкував за навчанням свого „протеже“, надзвичайно радів першим успіхом 40-літнього учня-селянина. Та через недовгий час Середя прийшов до нас вкрай засмучений.

— Не можу я більше. Зустрів я земляка. Розказував. Пропадає сім'я без мене. Як згадаю, що діти, може, який день хліба не бачать, не лізе шматок в горло, і олівець випадає з рук. Видно, не за своє діло взявся. Треба сім'ю від голодової смерті рятувати. А ласку вашу, добре слово не забуду ніколи.

Батько спробував запропонувати йому гроші, та даремно.

— Я і так завинив вам. Годі. Повернусь до своїх волів, до свого поля. А малюватиму і гра-тиму без науки, як серце мені підказує.

Так і залишився Середа початкующим художником.

Після смерті батька він постійно навіщав мене, не раз запрошував до себе.

„ЕНЕІДА”

Усе міцніючі зв'язки між Лисенком і українським театром не припинялись до самої смер-ти композитора. Театри Старицького, Кропивницького, Саксаганського, Садовського і Заньковецької можна назвати і театрами Лисенка. Навряд чи якась нова постановка обходилась без його музики. Оригінальні музично-драматичні твори батька (оперети, опери) теж виконувались на підмостках українських драматичних театрів, бо оперна сцена, як правило, була на ті часи закрита для українського композитора.

Українські театри, як вже зазначалось, такі співучі і музикальні, щасливо поєднували в собі елементи драми і оперети, опери і балету. Корифеї української сцени — справжні велетні драматичного мистецтва, всі у більшій чи меншій мірі володіли і вокальними даними, добре розбирались в музиці, кохались в народних мелодіях. У кожному з них жив і етнограф, і драматург, і поет, і співак, а інколи і композитор (досить згадати чудову пісню Кропивницького „Де ти бродиш, моя доле” що давно вже стала народною).

Все це, хай в скромніших масштабах, стосується не лише корифеїв, але і всіх, більш-менш видатних акторів українського театру.

Не дивно, що не лише „Наталка Полтавка”, де переважають елементи драми, але і опери „Чорноморці”, „Різдвяна ніч”, „Утоплена”, „Продана наречена”, „Роксолана” були під силу кращим театральним колективам.

У постановці українських музично-театральних творів (насамперед творів М. В. Лисенка) найбільш відзначався театр Миколи Карповича Садовського, з яким батька зв'язувала довголітня, випробувана дружба, що особливо зміцніла після смерті М. Старицького (1904. рік).

Микола Карпович (як і всі Тобілевичі) був од природи музично дуже обдарований, добре во-

лодів своїм голосом (баритон). А вже щодо виконання народних пісень — був справжнім, досконалим майстром і майже не знав собі рівних.

Як мовиться, „по своєму образу і подобию” підбирав собі Садовський і акторів з добрими голосами, організував добірний мішаний хор, невеликий за складом, але досить кваліфікований оркестр. Справи театру зовсім пішли в гору, коли трупа Садовського, після багаторічних мандрів, нарешті „осіла” у Києві, де стала постійно виступати у приміщенні театру „Общества грамотности”^{*)}, більш популярного внароді, як „Театр Садовського”. Народній реалістичний театр, на сцені якого з величезним успіхом ішли гострі соціальні драми і комедії славетного брата Садовського — Карпенка-Карого, драматурга і актора, а також п'єси Островського і Гоголя, швидко завоював собі свого глядача: робітників, рядову інтелігенцію, учнів, студентів — весь український Київ.

Садовський в ці роки часто бував у нас вдома, радився з батьком в питаннях музичного оформлення драматичних вистав, просив вказівок до тих або інших моментів виконання українських музичних творів.

Хто раз бачив Садовського на сцені, а тим більше у житті, той уже ніколи не забуде мужне обличчя, рішучі карі очі, пишні, трохи настовбурчені, сказати б, войовничі вуса.

Якось (якщо не помиляюсь, наприкінці 1909. року) зайшла в кабінеті батька мова про „Енеїду”. Батько і один з акторів Садовського згадували славетний 1903. рік — ювілей Котляревського.

— Плекаю я вже давненько таку мрію, — несподівано заговорив Микола Карпович, який до того все мовчав, зосереджено попихуючи люлькою. — Хочу парубка моторного і Дідону, Юпітера і всю його божественну братію вивести на сцену.

І тут же признався, що навіть, чого гріха таїти, вже працює над сценічним варіантом „Перелицьованої Енеїди”.

Батько гаряче підтримував Садовського.

— „Енеїда” просто народжена для театру. Дивно, що до цього часу ніхто з наших драматургів не зацікавився нею. Чекалему з нетерпінням вашої інсценізації.

Минуло кілька місяців. На прем'єрі драми „Сава Чалий” (батько, великий патріот театру, не пропустив ні однієї нової вистави Садовського) зайшли ми в антракті до директорського кабінету.

— Чим порадуєте нас, любий Миколо Карповичу, — запитав, привітавшись, батько. — Пре-

^{*)} У цьому приміщенні міститься тепер театр Музкомедії.

м'єра прем'єрою, а пора вже й „Енеїди” сценічній вибратись на світ божий.

— Діла, нічого казати. Думав я, що ви прийшли з поздоровленням до новонародженої, бо я оце вчора закінчив інсценіровку, вже і останню крапку поставив, а тут на мене ще і нападають!

Так, жартуючи, і домовились, що у найближчі дні Микола Карпович заїде до нас і познайомить батька з своєю роботою.

Микола Карпович не примусив себе чекати. На третій день він прийшов.

На читання батько запросив Ольгу Петрівну Косач і декого з театрознавців.

Знову ожили перед нами боги Олімпа з своїми сварами, пияцтвом, гульбищами. Сипав громами розгніваний Юпітер, щось випрошувала улеслива Юнона або сварилась з Венерою, як заправська перекупка з знаменитого Житнього базару.

Таке читання не часто почувеш. Микола Карпович не просто читав, а з чисто народним тумором відтворював і голосом, і жестами, і мімікою олімпійців, рацею троянців, розповідь Меркурія про пекло і всілякі пригоди Енея і його „обсмалених як гиря ланців”.

Для сценічної переробки Садовський взяв лише окремі епізоди поеми: прибуття Енея з троянцями після руйнування Трої до Карфагена. Втручання олімпійських богів в долю Енея, гостювання його у карфагенської цариці Дідони і вимушену втечу Енея з троянцями з Карфагена до Латини. Ця сценічна переробка „Енеїди” була виконана М. Садовським в жанрі комедійного з певним сатиричним забарвленням.

З напруженою увагою слухав батько Миколу Карповича, часом заливаючись сміхом, а часом щось серйозно обмірковуючи. У такі хвилини очі і чоло, зведене зморшками, і трохи висунута вперед постать, нарешті, пальці, що бігали по столі, неначе по клавішах, — все видавало у батькові неослабну роботу мозку. Я добре знав і любив ці хвилини у нього.

— Ну, як? — запитав Микола Карпович, закриваючи рукопис.

— А ось так! Слухав я оце вас, друже, і припала мені одна думка. А що, як богів з Олімпу — та в оперу. Ваша інсценіровка — майже готове лібретто. Тут така чудова драматургічна концепція, гострий конфлікт і, головне, сатира, дошкульна сатира на злого ворога нашого — самодержавство. Які типи! Які повнокровні образи! Зевс з кампанією — то наш Микола з своїми посіпаками. І це все опобутовано в народному українському дусі.

Хвилюючись і все більше захоплюючись, батько продовжував:

— Переробіть, любий Микола Карпович, всю інсценіровку на оперне лібретто, коли треба, ми

всі вам поможемо, і буде у нас своя перша на Україні опера-сатира. У мене під час вашого читання вже і окремі сценки виникли.

Присутні гаряче підтримали батька. Невдовзі „здався” і Микола Карпович.

— У ваших руках опера на матеріалі моєї інсценіровки вийде, чую, краща, ніж комедія. А що мені вперше лібретто до опери писати, то якось воно буде, — „не святі горшки ліплять”.

Усім товариством тут же накреслили план лібретто. Микола Карпович більш за всіх гарячився, захищаючи то ту, то іншу сцену.

Батько навіть сміявся: — Тепер вже і арканом Миколу Карповича не відірвеш від лібретто. Бачите, як розійшовся, мов той запорожець на раді козачій.

Минуло з місяць, — і знову у вітальні зібралась патріоти майбутньої опери. Прийшли і провідні актори театру. На цей раз, здається, вже не Садовський, а хтось інший прочитав лібретто.

З'ясувалось, що деякі сцени не відповідають оперній специфіці, що тексти деяких арій і хорів важко буде покласти на музику.

— За один раз не зітнеш дерева враз, — підбадьорював Садовського-лібретиста батько. — Нічого не вдієш. Така уже у нас, людей мистецтва, доля: правити, переробляти, до самої смерті малих своїх діточок до пуття доводити.

Лібретто до пуття Микола Карпович доводив уже не сам, а з батьком. В „ярмо” лібретто „впряглось” за його проханням і кілька поетів.

Пам'ятаю останнє читання лібретто. Все йшло добре, і батько в чудовому настрої став згадувати свою першу, так би мовити, пробу пера: пародійну сатиричну оперу „Андрашіаду”^{*}, створену ним ще у 1866. році.

— „Дела давно минувших дней”, а згадати приємно. Ото ж сміху було. Ото ж попало Андріяшеву і усій компанії русифікаторів, підлабузників царських. Гімназисти бувало на уро-

^{*}) За сюжет опери послужила справжня подія. Директор 1-ої Київської гімназії Андріяшев, наяву і уві сні мріючи про русифікацію України, склав разом з вчителями Радкевичем і Горонескулом в надії на урядоні нагороди, календар „Друг народа”, що мав сприяти русифікації. Та виявилось, що в цьому календарі що не сторінка, то кумедна помилка. Замість нагороди, вийшла панам-русифікаторам догана. Ця подія і лягла в основу гумористичного лібретто, над яким добре попотіли і Старницький і Драгоманов. Музику komponував М. Лисенко, широко використовуючи найбільш відомі арії, дуети і хори з російських та італійських опер. Вийшла хоч і не оригінальна, але дуже смішна та дошкульна музична сатира, що в списках довго і з великим успіхом мандрувала по Києву.

ках виспівували арії з опери. Не помагав і карцер.

Не випадково згадав тоді батько „Андрашіяду”. Почавши з сатири на чинуш-русифікаторів, він завершував свій творчий шлях вбивчою сатирою на самодержавство, на царів і вельмож, на доморощених панків, які здирали сім шкур з селян „єдинокровних братів українців”.

Батько, вже приступивши до роботи, неодноразово говорив М. К. Садовському: — Для мене, любий друже, головне — сцена на Олімпі. Нещасне кохання Дідони, признатись, куди менше мене хвилює. А на Олімпі є де розмахнутись, є кого вдарити.

Батька надзвичайно приваблювала можливість відтворити у комедійно-сатиричному плані зловісні фігури царя і його придворних, у вигляді опобутованих міфологічних постатей, зберігши при цьому весь національний колорит, так яскраво визначений у Котляревського. Приваблювала батька і відважна постать Енея, що мужньо бореться із злою долею, накликаною на його голову богами, і сміливо, як і запорозькі козаки, на човнах переспливає морські простори — „вперед до незаних берегів”. І в Дідоні батькові все частіше вимальовувався задушевний образ простої української жінки з її муками і стражданнями.

Захоплюють композитора і яскраві, надзвичайно колоритні постаті з народу і картини бурхливого моря в першій дії.

— Давно вже так добре не працювалось, — говорив мені батько. — Ось і серце болить, старію, Остапе, а душею, духом відчуваю себе молодим. Доки хоч крапля крові проходить через моє серце, не здамся, буду працювати.

Часом він награвав і наспівував арії, а коли приходив Садовський, розігрувались цілі сцени.

Миколі Карповичу надзвичайно сподобалась арія Зевса:

Я — рекс! Вчувайте і вклоняйтесь,
І розумійте слово — рекс!
Грішіть та тільки оглядайтесь,
Бо ви моє покірне грекс!
Над усіма людьми й богами
Панує влада скрізь моя,
І блискавками і громами
Трушу склепіння неба я.
Я все створив, всьому дав міру,
Уклав закони світові,
Людам натхнув і страх і віру,
І став державцем над людьми! —

виспівував він грізно і бундючно.

І в зовсім іншому, комедійному плані виконувалась ним друга частина арії:

На світі скрізь панує лад:
Один вперед, другий назад.
На світі скрізь панує рай:
Один працюй, другий співай,

Скрізь рівність в правді світовій:
Той сльози лий, той нектар пий.

І хвалить все себе само:

Один пануй, другий в ярмо.

Чим живі ви? Чим все живе на світі
Йї та дрібна людська комашня?

Тим, що за вас не мед і оковиту, —
А нектар п'ю отут щодня.

П'ю за народ, за всіх підданців,
Панів, князів і голодранців.

Співаючи, Садовський-Зевс скупими жестами відображав „лад” „рай”, і „рівність” свого царства, де один пануй, другий в ярмо.

Одного разу, коли батько програвав написане, я звернув його увагу на те, що не весь текст лібретто покладено на музику.

— Раніше я і сам хотів покласти увесь текст на музику, але, — відповів мені батько, — перш за все, розмовний елемент якраз у душі української народної опери, по-друге, у окремих випадках музика може лише послабити характерні особливості мови Котляревського, які збережені в тексті і мусять бути особливо відтінені.

Праця над оперою посувалась дуже швидко, і менш ніж за рік опера була закінчена.

Для прослухання опери батько запросив всіх, вже задалегідь намічених артистів-співаків на чолі з Миколою Карповичом, також хормейстера, диригента оркестри і близьких йому людей. Невелика наша зала медве вмістила запрошених. Батько був в ударі і з великим надтхненням програвав клавір опери, проспівуючи всі номери. Микола Карпович читав розмовний текст.

Твір справив велике враження на присутніх. Всі слухачі поздоровляли автора музики і лібреттиста з „новонародженою” і з повним успіхом у створенні комічної опери-сатири.

Трупа Садовського зразу ж ретельно взялась за її розучування під проводом батька.

Треба було поспішати і з інструментовкою опери, — батькові, що був обтяжений педагогічною працею, приходилось буквально по аркушах передавати інструментоване в театр — для оркестру.

При постанові опери трупою батькові довелося зустрічатися з значними перешкодами. Як я вже казав, оркестр театру був дуже невеликий і коли дійшло до репетицій, виявилось, що оркестрі бракує дуже важливих для партитури опери гобоя, фагота, арфи і до того ж струнний квінтет був також слабкий. Батько знав обмежені оркестрові можливості театру і раніше, як міг, пристосовувався до наявного складу оркестру, але в даному разі, ідучи на компромісний мінімум, не міг не вимагати від театру інструментів, які конче потрібні були для оркестрової палітри.

Виходили з-за цього конфлікти з дирекцією

МОСКОВСЬКІ ВЕРТИКАЛІ ПЕРЕТИНАЮТЬ НАЦІОНАЛЬНІ ГОРИЗОНТАЛІ

Сьома Сесія Верховної Ради ССРСР 10. травня схвалила „Закон про дальніше удосконалення організації керівництва промисловістю й будівництвом”. Закон довгий і плутаний. В 22-х статтях говориться про децентралізацію економіки.

Батько не міг допустити, щоб його твір прозвучав не як слід, і стояв на тому, щоб інструменти, які визначені в партитурі, були всі.

Прийде бува Батько з партитурою на репетицію до театру. Бачить, у складі оркестру знову немає потрібних інструментів.

— Не дам, коли так. Не буде того, що потрібно для звучання оркестру, то не буде і постави! Паскудити свій твір не дозволю! — рішуче говорив батько.

Траплялось, що він тут же забирав партитуру і розстроений ішов додому.

Батько, який ніколи не ділив своїх справ на творчі і особисті, глибоко переживав кожен конфлікт з Садовським, якого дуже поважав і любив як артиста і людину. Він, звичайно, розумів, що Миколі Карповичу не так просто збільшити склад оркестру. Не малі на це потрібні були гроші.

Та одне підказував розум, а інше — серце, якому ніяк не хотілось віддати на кривду новонароджену, і відчувалось, останню дитину.

Боляче було за батька, і прийшлося мені виступити посередником між ним і дирекцією театру. В хід була пущена, як кажуть у таких випадках, вся дипломатія, і мир між двома сторонами відновився.

В дечому вдалось умовити батька, найнеобхідніші інструменти були додані, і опера-сатира, єдина в українському оперному репертуарі, у надзвичайно мальовничому сценічному оформленні зазвучала, і звучала вона в театрі Садовського аж кілька років з незмінним успіхом.

У дні прем'єри квитки навіть на приставні стільці брались з боем.

Під античним одягом український глядач легко впізнавав справжніх „героїв” опери. Коли у супроводі трубних окриків і урочистих акордів оркестру роздавалась безглузда до абсурду арія Зевса: „Я — рекс! Вчувайте і вклоняйтесь, і розумійте слово рекс!"; або ж коли Афіна виспівувала:

Се — рекс! се — рекс!

І сіріч пан і батько!

Народ коха, як лис курчатко.

Амін!.. Уві!.. Єй-ей!.. Єй-ей! —

весь театр здригався від сміху і оплесків.

(Закінчення у наступному числі)

номічного керівництва, а в суті своїй закон ще більш централізує все керівництво економікою імперії. Про перебудову керівництва доповідав Микита Хрущов. Тези його доповіді були опубліковані на трьох сторінках „Правди” з 30. березня і над ними дискутували цілий місяць на сторінках советської преси. Обговорювали їх на зборах і спеціальних конференціях — демократія. В тезах і в дискусії над ними говорилось про дійсний стан економіки, як і про причини, що змусили керівництво імперії взятися, і то швидко, за перебудову керівництва економікою. Сам Хрущов в доповіді, обгрутовуючи konieczність швидкої переміни, заявив, що „На необ'ятних просторах країни є більше 200 тисяч державних промислових підприємств і понад 100 тисяч будівель. Цілком зрозуміло, що над такою великою кількістю підприємств і будівництв, важко здійснювати конкретне й оперативне керівництво з міністерств і відомств”. („Ізвестія” за 8. травня ц. р. ч. 108). В тезах, як і в доповіді, а ще більше підчас обговорення тез, розкрилося безліч кардинальних недоліків в самій системі керівництва — бюрократизм і анархія в „передовому пляновому господарстві” на кожному кроці. Ті вади, що на них вказувала советська преса, мов би говорять, що економічно з таким станом керівництва країна обречена.

Орган ЦК КПСС „Комуніст” ч. 4 за 1957 р. на першій сторінці стверджує, що: „Практика показує, що нинішня система керівництва, промисловістю й будівництвом стримує ріст продукційних сил”, бо „існуючі форми керівництва не можуть забезпечити конкретного й оперативного керування виробництвом”. Простіше кажучи, орган всемогучої партії визнав, що система може бути зірвана продукційними силами, коли не буде усунено перепон для розвитку її. Закон в 22-х статтях подає засади ґрунтовної реорганізації імперської промисловости. Розмах і темпи її великі. Вони дещо нагадують перебудову сільського господарства в 30-х роках. В законі сказано, що вся реорганізація „має бути закінчена до 1. липня 1957 р.”.

В чому суть цієї великої перебудови? Досі керівництво промисловістю й економікою здійснювалось з Москви у так званій вертикальній системі організації промисловости через галузеві міністерства. Виробництвом тракторів і сільсько-господарських машин керувало міністерство тракторної промисловости, міністерство автомобільної промисловости керувало виробленням автомобілів, міністерство вугільної промисловости видобуванням вугілля й інш. Таких галузевих міністерств і відомств в Москві було понад 50 і вони керували заводами й фабриками у всій імперії. Підприємствами середніх розмірів керівництво здійснювалось через республіканські міністерства, хоч все плянування й контролю в усіх галузях зосереджувалось в союзних міністерствах Москви.

За новим законом на території Союзу творяться Ради Народнього Господарства в економічно-адміністративних районах. Передбачено створити 92 Раднаргоспи, в тому числі на території РСФСР 68, а на Україні 11, а в інших республіках по одному в кожній. Оці то 92 „Совнархози”, за термінологією закону, й мають з липня ц. р. перейняти керівництво всією промисловістю. Замість вертикальної системи керівництва вводиться горизонтальна. Ззовні виглядає на децентралізацію керівництва, начебто наближення керівництва до обласних і краєвих рад через Раду Міністрів союзних республік. Але це тільки на папері. Вже в доповіді Хрущов заявив, що участь обласних і краєвих рад, на території яких будуть комплексно керувати промисловістю раднархози є „недоцільна, урахувуючи відповідальність завдань, які є перед ними в керівництві дальнішим розвитком сільського господарства й поліпшення культурно-побутових умов життя працюючих”. Отже, керівництво „децентралізованою” промисловістю, виключається з-під впливу краєвих і обласних рад. Керівний апарат раднаргоспів економічно-адміністративних районів призначатиме рада міністрів союзної республіки, а голови раднаргоспів входитимуть до її складу. В тезах і доповіді кілька разів підкреслено, що новостворені раднаргоспи будуть працювати, виходячи „з загально-державних інтересів”, цебто інтересів імперії.

**

Як в усіх міроприємствах советської економічної політики, нова система керівництва велику відповідальність покладає на партійні організації. „Нові форми керівництва промисловістю й будівництвом надають краєвим і обласним партійним організаціям більше прав і можливостей впливати на виконання державних плянів”. Ради депутатів трудящих позбавляються жадного впливу, за те посилюється вплив і контролю імперської партії. Говориться про децентралізацію, а зміцнюється централістичну систему керівництва.

Надмірно виростає роля Держпляну СССР в цій новій горизонтальній структурі. Він буде вивчати потреби цілого господарства, розроблятиме пляни його розвитку й на підставі єдиної централізованої політики розміщатиме по республіках промисловість так, як того вимагають інтереси держави. При Держплянові будуть зорганізовані галузеві відділи з відповідними підвідділами, які, властиво, є тими самими всесоюзними міністерствами. Держплян СССР за новим законом стає всеобіймаючою установою й свої завдання він здійснюватиме, спираючись на його філіяли при союзних республіках. Закон передбачає, що заступники голови держпляну й керівники головних відділів, будуть входити до Ради Міністрів СССР. Отже раднаргоспи, що керуватимуть промисловістю республік будуть подвійно залежні від Москви: через Раду Міністрів, яка їх призначає й через системи Держпляну. Централізація керівництва промисловости не обмежується на посиленню ролі Держпляну. Тези й доклад передбачають посилити ролю фінансових органів для забезпечення грошових засобів, міроприємств, передбачених інтересами держави (не республік). „Соціалістичне накопичення має розподілятися, виходячи з загально-державних інтересів. При цьому треба мати на увазі, що інколи нагромадження засобів може статись в одних республіках, а потреба держави в розвитку господарства в інших республіках. Коли послабити в цьому керівництво, то засоби будуть розпилені й потрачені не на поширення розбудови промисловости, а на інші потреби.” — Хрущов справу ставить ясно. Нова система не допустить, щоб в якійсь республіці накопичились її засоби, інтереси держави не дозволять на те. Інакше

кажучи, за нової системи передбачається ще більша контроля імперських банків під кутом інтересів цілоти над промисловістю, що є на території республік і областей. Найменше відхилення чи збочення, що видадуться не в інтересах держави, будуть виправлені і унапрявлені Держпляном при допомозі фінансових рычагів.

В новій горизонтальній системі керівництва економікою й промисловістю активна роля відводиться Центральному Статистичному Управлінню й Державному Науково-технічному комітетові ССРСР. Загальну ролю Держпляну, ЦСУ і НТК означено дуже чітко: забезпечити найбільш централізоване плянування, досконалий облік і контролю. На те й покликаються оті три імперські органи з найширшими уповноваженнями. Вони будуть найпильніше стежити, контролювати й не допускати відхилення від державних інтересів, помагатимуть урядові ССРСР, присікати найменні спроби занедбання „державних інтересів”. Створені ради народнього господарства, що будуть керувати промисловістю районів, стануть своєрідними державами на теренах національних республік, без жадного впливу на них органів місцевої влади, зате посилюється вплив партії. Краєві й обласні органи влади можуть тільки допомагати й сприяти. Отже, реорганізація керівництва ще більш централізує управління, підкорюючи всю систему Москві, зводячи впливи республіканських урядів до ролі наглядачів, а щоб ті наглядачі були слух'яними і під тиском життя в республіках не відхилялися від інтересів держави, голови Ради Міністрів Національних Республік входитимуть за новим законом до складу Ради Міністрів ССРСР, яка „має право припинити постанови й розпорядження Ради народнього господарства”, поминаючи уряд республік.

**

Так виглядає нова структура керівництва промисловості, яку приспішено большевицькими темпами, за два місяці указано здійснити. Що змушує Кремль поспішати? Про причини можна тільки догадуватись. Що стан у промисловості, як то вияснилось підчас дискусії над тезами, не тільки не задовільний, а близький до хаосу, про це багато прикладів наводив сам Хрущов у тезах. Інша річ, що причина того не

в системі організації керівництва, а в самій природі імперського централізму. Яскравим прикладом нинішнього стану промисловості є історія з тракторами, якими так чванились перед світом кремлівські можновладці. З 1938 р., цебто майже 20 років, в Советському Союзі вироблялися переважно трактори на повзунах — гусеничні. В кінці 1955 р. в сільському господарстві 4/5 всіх тракторів були гусеничні і то переважно великі. Тепер з тез Хрущова виявилось, що доцільно й раціонально мати 90% тракторів на колесах і лише 10% на повзунах.

Промордувавши сільське господарство біля 20 років великими тракторами, побачили, що робили не те що треба. Не менш язучі приклади хаотичности й непов'язаности між окремими відомствами наводив Хрущов і в будівельній системі. Одне союзне відомство завозило в Красноярск будівельний матеріал з Корелії, а друге такий самий матеріал вивозило з Красноярська. Таких прикладів безліч. Вони, очевидно, свідчать про хаотичний стан в промисловості й не дивно, що уряд, шукаючи вихаду, кидається з однієї крайности в другу, реорганізує, переорганізовує. Але мабуть не тільки стан в промисловості є причиною такої прискореної, великої своїми розмірами реформи. Економіка в большевицькій системі завжди була й є залежною, підпорядкованою політиці цілого. І нинішня т. зв. децентралізація керівництва промисловістю має своїм завданням як найсильніше затиснути централістичні шруби в керівництві економікою, звести до найменшого впливу керівництво республік — все підпорядкувати інтересам держави. Ця думка дуже виразно наголошена в тезах і в доповіді та в законові, хоч вбрано її в словесні форми децентралізації. Московськими вертикалями перетинається горизонтально розміщену промисловість в національних республіках і областях. Реформуючи промисловість, колективна диктатура хоче оборонитись від осередніх сил і тенденцій, які безсумніву є сильними в імперії. Чи оборониться? Палиця має два боки.

В Кремлі, шукаючи виходу з кризи в промисловості, думають, що після реорганізації її вдасться позбутися надмірного бюрократизму, відомчої тяганини, а головне відновити госпо-

дарську ініціативу, вбиту централізмом. Тому в тезах і на сесії багато говорилося про децентралізацію. Але в Кремлі розуміють і те, що найменше послаблення централізму в керівництві, посилить відцентрові сепаратистичні тенденції в економіці національних республік. В тезах Хрущова про це говориться, що „у деяких місцевих працівників, можуть бути спроби на шкоду розвитку промисловості загально-державного значення використовувати для задоволення місцевих потреб області, краю, чи республіки, більше засобів, ніж держава може виділити на ті цілі”. Закон складено так, щоб оті „спроби” унеможливити, загамувати відцентрові тенденції сепаратизму в національних республік. Закон забезпечує за Москвою вирішальну роль в керівництві раднаргоспами, не допускаючи жадних впливів областей, на території яких зосереджена промисловість. Так плянують у Москві. Але реорганізована система керівництва ті „спроби” посилять ще більше, як досі, загострюючи протиріччя інтересів національних республік проти російської імперії. Це усвідомлюють собі в Кремлі, тому Хрущов й підкреслював конечність боротьби з „местничеством”.

Але крім цього є ще й інші причини. Їх треба шукати у відносинах між Советським Союзом і другим колоніальним імперським перстеном. В 20-ох числах травня відбулася нарада, десь під Москвою, на якій був присутній Гомулка, Церанкевич і найвидатніші економісти Польщі. Над чим радили — не знати. Але присутність економістів на таємній раді дає підстави припускати, що керівництво економікою, так важливе з погляду стратегії, було предметом обговорення на тій нараді.

Уже під час обговорення тез Хрущова керівники комуністичних партій країн сателітів не раз рекомендували уважно вивчати досвід ССРСР в реорганізації промисловості. А варшавське радіо, як лише „Новое Время” ч. 19. недавно передало спеціальну статтю, в якій вихвалювалося комуністичну партію ССРСР, що вона сміло й рішуче приступила до перебудови керівництва промисловості на засадах демократичного централізму, який так наголошував Ленін. Немає сумніву, що після подій в Мадярщині

29 і 30 ЧЕРВНЯ ц. р. в м. ТОРОНТО

відбудеться

8-ма ЗУСТРІЧ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ І ЗДА

на відзначення

40 РОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ

й Польщі в Кремлі поважно застановляються над тим, якби міцніше пов'язати економіку народних республік (сателітів) з імперською. Розправившись з малярською революцією й приборкавши початки її в Польщі, в Москві зараз взялися думати над ще більшою централізацією економіки, а вона в країнах другого колоніального перстена не є незалежною. Пленум ЦК КПСС в кінці минулого року поважно розважав над реорганізацією керівництва промисловості. Зараз після Пленуму, десь в кінці грудня, найповажніші й довірені сили на чолі з Первухіном, кинуті на підготовку реформи керівництва економікою. Цьогорічний лютневий пленум радив над тією ж проблемою, а в травні видано закон.

Аналізуючи суть нової реформи і поспіх, з яким її переводиться, треба припускати, що реорганізація керівництва промисловістю має завдання ширші, як то написано в тезах і в законі, вони пов'язані з проблемою підпорядкування країн сателітів Москві. Ідеться не тільки про управління керівництва економіки в Советському Союзі, а й про стратегічно-політичні цілі, в яких економіка країн другого колоніального перстена відіграє важливу роль. Ідеться про те, щоб міцніше зв'язати економіку їх (сателітів) з економікою московського царства. І першим кроком до цього є приваблива ззовні горизонтальна система розміщення керівних органів промисловості по республіках, яку (систему) за новим законом перетинають відомчі вертикалі з Москви. То є демократичний централізм, якому так багато уваги приділяє советська преса, бо „централізоване керівництво — це основа основ соціалістичного господарювання — спрямованого єдиною волею — волею комуністичної партії.. (Партійная Жизнь, ч. 4, 1957 р.).

П. Гончар

„ЛИСЯЧІ” БАЙКИ З КРЕМЛЯ

Розказував їх мільйонам американських глядачів в неділю, 2. червня, настарший „бос” комуністичної партії, прямо з Москви. Для чого? Мабуть, щоб переконати американців, яка то добра річ комунізм. Микита Хрущов, сидячи за своїм столом, чванькувато запевнив трьох аме- канських кореспондентів, які ставили йому за- пити, що „ваші онуки житимуть при комуністич- ній системі”. Втяв, як то кажуть. Та й не те тільки.

Почали розмову з сільського господарства і Хрущов запевнив, що за два роки Советський Союз продукуватиме стільки ж м'яса, як і ЗДА. На це кореспондент Котлер сказав йому: „Я чув від експертів, що ні одна нація в світі не може збільшити свої запаси м'яса в 3,5 рази за три чи чотири роки. Чи мають комуністи способи, щоб змусити корів телитись двома телятами? На це лис — Хрущов без надуми відповів: „в природі все можливе і двоє чи троє телят від коров теж... Головна наша надія — свинина, сало. Я не бачу, чому б українці і москалі не можуть любити бекон так, як англійці.”

Після цього перескочили на питання про мир. Тут Хрущов запевнив, що він не боїться війни, бо знає, що в ній впаде капіталізм, а не кому нізм. Він і партія не хоче її тільки тому, що сучасна війна надто дорого коштуватиме люд- ствові. Тому він і кличе, давайте конкурувати, а не воювати. Нехай Америка забере свої війська з Європи, а Москва виведе свої з країн сателі- тів. Багато ще різних байок розказував трьом ко- деспондентам перший секретар імперської партії.

Нераз доводилося чути, що американці, мов- лям, не люблять пропаганди. А хтось же то подбав, щоб ту пропаганду в формі казки по- дано глядачам телевізії. І це тоді, як у себе со- ветське керівництво громадянам імперії розпо- відає казки про голод, злидні й безробіття в Америці. Чи потребував американський народ бачити лисячу твар Хрущова і слухати його політичні побрехеньки, розраховані на масово- го слухача, про те, що народи завойовані мос- ковським більшевизмом самі захотіли надіти собі московську петлю й ніколи її не скинуть. Ні, не потребував. Тому то багато глядачів про- тестували телефонами. Та що від цього тим, які з усього роблять бізнес, забуваючи всяке чуття міри. Безлика інтернаціональна мафія простягає руку московській сатанинській бес- тії. Бізнес. Він купує й продає.

Ця розмова є верхком дипломатичної актив- ности московського керівництва за останні мі-

сяці. Перед тим воно розсилало країнам Євро- пи різні остероги, що їх зрівняє з землею советська зброя, коли дійде до війни, а вели- кою країнам пропонували конференції для вста- новлення миру.

10. травня Хрущов дав інтерв'ю редакторові „Нью Йорк Таймс”. Воно в „Правді” за 14. трав- ня зайняло півтори сторінки. Відкидаючи зви- чайну пропаганду, якою заправлено все у боль- шевиків, цей документ кидається у вічі, як на- стирливе намагання Хрущова порозумітись з капіталістичною Америкою. Кремлівський бос пропонував відкинути претенсії всіх країн, зігно- рувати їх, а шукати згоди між Советською Ім- перією й ЗДА. Коли таке погодження удасться осягнути, тоді до нього приєднається Англія й Франція.

Редактор „Таймс-а” зондуєчи ґрунт, запро- понував чому б не вести переговори нормаль- ним дипломатичним шляхом. На це Хрущов жартома заявив: „Коли ми доручимо це перего- вори містеру Доллесу й нашому Громико, то наслідки будуть приблизно через 100 років; а коли містер Доллес, як він любить то робити, ще почне домагатись „визволення східно-євро- пейських країн”, то переговори можуть протяг- тись 200 років і наші онуки не доживуть. Пот- рібна пряма зустріч представників ЗДА і ССРС”.

Він хвалить Айзенгавера й дуже хотівби з ним зустрінутись тільки з тим, підкреслюючи, що „така зустріч була б корисна. Я мабуть погодив- б на неї”. Як колись Наполеон з московським царем Александром в Тильзіті зустрічались, так тепер хотів би зустрінутись „хазяїн російської Імперії” з президентом ЗДА, щоб укласти умо- ву про розподіл світу між Москвою й Америкою.

Як відомо цей „геніяльний” плян московсько- го „боса” не знайшов відгуку. Американська преса засудила, розуміючи підступ московської лисиці, просто посміялась з нього. Тоді найшли- ся добродії, які уможливили Хрущову вести свою пропаганду серед мільйонів глядачів теле- візії. Чи спроста таке настирливе шукання спо- собів найти згоду ЗДА. Мабуть, ні. Причин тре- ба шукати в госпадрсько-політичній кризі, яка змушує колективне керівництво шукати виходу. Надмірно централізована система з її імперсь- кою бюрократією, не дає ради з економікою ім- перії, в якій що день, то сильнішають відцен- трові сили. Тому так настирливо шукують крем- лівські диктатори порозуміння з Америкою, осягнувши яке надіються упорядкувати їхні внутроімперські відносини. Як виходить не без деякого успіху.

А. С.

ШИРША РАДА УККА

У великій залі Народнього Дому в Нью Йорку два дні (1 і 2 червня) радила Ширша Рада над справами долі й недолі української спільноти в Америці. Добре що Екзекутива УККА цього разу, скликаючи її, обминула помпозність, як то бувало раніше. надала нарадам ділового характеру. Короткі звіти про пророблене за два роки Голови проф. Л. Добрянського, Президента Д. Галичина, звіт касира, адвоката М. Пізнака і звіт Контрольної Комісії, стали підставою дискусії першого дня, після якої в трьох комісіях (політична, організаційно-фінансова й культурно-освітня) намічено завдання, схвалені на пленумі.

В усяких нарадах є центральна точка. Такою на Ширшій Раді була справа Народнього фонду. Касир і контрольна комісія ствердили про спад Народнього фонду й над тим найбільше дискутували. Організаційно-фінансова комісія в своїх рекомендаціях ствердила, що спад викликаний соціально-економічними, політичними та побутовими причинами. Люди, які зустрічаються з платниками, переконливо доводили, що платник, вносячи свою пожертву, був позбавлений жадного впливу на діяльність УККА. Про розподіл фонду вирішували представники різних (політичних і тих, що видають себе неполітичними) об'єднань, організацій, товариств. А їх намножилось багатозначне. Чимало з них мають стільки членів, що ледви вистачає обсадити центрально. Керівництво УККА складено за двоуповірливим мандатним паритетом. На горі чотири забезпечені товариства, які мають по три представники— репрезентанти, а решта товариств по одному. За ці роки мандатів до репрезентації збільшилося, а платність зменшилася, бо платник Народнього фонду опинився в безправному стані. Він платив, а голосу й впливу не мав. За нього все вирішували репрезентанти централів.

На пропозицію організаційно-фінансової комісії Ширша Рада рекомендувала органам УККА переглянути існуючий стан і змінити його в той спосіб, щоб збільшити права платників Народнього фонду. Були домагання, щоб вибори до конгресу 1958 р. переводилися за зміненним статутом, або новим правильником, щоб делегатів обирали платники, а не виділяли товариства, які іноді й самі не платять своєї вкладки.

Політична комісія в своїх рекомендаціях висловила побажання, щоб УККА, відзначаючи 40-ліття української державности, подбав про науково-політичну публікацію, яка насвітила б

П. Гончар

3 ПОРОЖНЬОГО НЕ НАЛЛЄШ

Метушливо було 25 і 26. травня в Народньому Домі в Нью Йорку. Радили в трьох кімнатах. Одні над об'єднанням націоналістів, щоб до того об'єднання ніколи не дійшло. Другі над акцією молодих, а у великій залі відбувся довго-рекламований З'їзд української демократії. Може то припадково, що так сталося, а може й ні, бо всі об'єднували, координували, консолідували — щоб валити те, що маємо, активізуючись. Скоро три місяці, як „працює” якась таємна комісія невідомо ким і нащо покликана. Хтось розсилає запрошення, кличе допомогти, об'єднати понад головами націоналістичні організації, а воно не йде, бо мовиться про об'єднання, а думается про що інше. Комусь то потрібно.

Акція молодих, як відомо, почалася після „директив” з Краю, а вірніше після „мюнхенських подій” в лютому 1954 р. Так уже у нас повелося, що як починаємо щось для „блага народу”, проти його інтересів робити, то спочатку оплюгавимо своє минуле, а тоді кличемо до „прогресу”. Вилаявши молодь 30-х років за її „непрогресивність”, бо вона не хотіла йти стежками сучасної України, два роки пробували манити ту молодь на прогресивні дороги. Не кльовало. Молодь не хапалася за „прогресивні” витівки, бо розуміла, що з ними їй не подорозі. Цього разу надулися, щоб таки зрушити акцію. Роз'їздили, уговорювали, манили, обіцяли — кипучу діяльність розвивали. А на доповідь ідеолога, що прибув з Європи розвинути акцію, ледви назбиралося з десяток та й серед тих половина приглядалися. А як роздивились, то після зборів говорили між собою: мов і не дурний чоловік, а верзе кат зна що. Прогрес, фашизм, націонал-комунізм, ще і в статуті закликають молодь боротись з фашизмом. І хто надоумлює людей таке робити. І для чого той колот.

„Кажуть скрутно було коли довелось скласти Управу. Той не хоче, той насміхається, а третій каже, я роздивлюся. Якось таки склали, в Америці голови не нашлось, то вибрали з Ка-

історичний змаг українського народу за визволення.

Культурна комісія в своїх побажаннях, схвалених Ширшою Радою, рекомендувала збільшити асигнування на освітні міроприємства. Ділово й продуктивно пройшли цьогорічні наради. Спроби поодиноких активістів з Координаційного Центру, який либонь покликав „З'їзд Демократії”, випросити фонди на непередрішенську політику НР не мали жадної підтримки.

На вшанування

ФОРМОТВОРЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
ГЕТЬМАНА
БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО,
— 40 ЛІТТЯ ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ,

— 15 ЛІТТЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
Організації Визвольного Фронту в ЗДА

уряджують
14 ЛИПНЯ ц. р. НА ОСЕЛІ СУМА

НАЦІОНАЛЬНУ
МАНІФЕСТАЦІЮ

Маніфестаційний Комітет

нади. Звіт буде, а всяка акція потребує звіту,
треба ж показати роботу.

На З'їзді „демократів”^{**} все було формально й партикулярно. Тільки страшенно нудно, ой, як нудно. Аж дев'ять доповідей — одна за другою. Вислухавши всіх, важко збагнути про що властиво йшла мова. Всі говорили про демократію, а в чому вона і для чого та демократична затія, так ніхто й не сказав. Були й дискусії, бо як же без них.

В перерві один совісний старший чоловік, непричасний до тієї затії, його, як і багатьох присутніх запрошено було для декорації, здвигуючи плечима, говорив другому: Нащо це все роблять люди, адже багато з них є в керівних органах УККА, там би й працювали. Ні, охота мутити. Совісний чоловік, очевидно, не в силі збагнути „активізацію” з „координацією”. В дискусіях вказували на те, що „демократія” порамати більші впливи в УККА, ніж досі вона мала. В чому, дей як, то лишається загадкою. На початку зборів вибрано резолюційну комісію, проте, вона резолюцій не виробила й ніхто їх не схвалював, а заповіли, що вони будуть. Наймодерніша „демократія” любить діяти таємно. Покликали координаційний центр. Кого він буде координувати, невідомо. Говорили, що Координаційний центр має активно підтримувати Державний. Буде два.

Вже сам поділ української спільноти на „демократичну” й якусь іншу (недемократичну), чого вартий з погляду цілості наших завдань. Великопростірна політика зробила дві Німеччини, дві Кореї, два Китаї, два Індокитаї, ділить арабський світ, а ми в себе ділимо спільноту на демократичну і недемократичну. Ідем в ногу. Тільки з ким?

VII З'їзд БУВШИХ ВОЯКІВ УПА

В залі Клівлендського Народного Дому відбувся 8 і 9 червня черговий З'їзд Т-ва бувших Вояків УПА. Звітували і обговорювали свою працю за рік вояки, що 10 років тому пробілися через ворожі кордони і застави до української еміграції, щоб сказати їй, що Україна бореться й живе та разом з нею промовити до сумління вільного світу. То були часи братання переможців з московською сатанією. Голосу України, що його принесли вояки УПА, світ не дочув, зате тепер має слухати казки Хрущова з погрозами, що онуки сучасних американців дочекаються московського визволення.

Два дні радив З'їзд над звітами десятиох Відділів і Головної Управи Товариства. В суботу, 8 червня, з нагоди З'їзду було уряджено вечірку з змістовною мистецькою програмою, на якій зібралось біля 400 українців Клівленду. Теплі, безпосередні спогоди М. Черешньовського про співжиття його з кицькою, яка втекла зі зграйща знищеного села, перебралася в кривку з 4-ма котенятами та п-ні М. Голяш перенесли присутніх в кучеряві Карпати — на Україну, де та боротьба в інших формах і способах продовжується.

Слово до присутніх на бенкеті виголосив І. Вовчук, в якому просив присутніх гартувати національного духа, щоб у слушний час стати разом з тими, які боряться в Україні.

В неділю, 10 червня, ред. П. Рогатинський виголосив на З'їзді прекрасну, змістовну доповідь: „УПА і Україна сьогодні”.

Керівні органи Т-ва бувших Вояків УПА ім. Тараса Чупринки З'їзд обрав в такому складі:

Голова — М. Грицьков'ян, заступники — М. Сидор та М. Шашкевич, секретар — Е. Неструк, фін. референт — Я. Кіцюк, архів — І. Ділай; члени — М. Черешньовський, П. Шкафаровський, М. Кульчицька і М. Михайлович; головна Контрольна Комісія — Л. Футала і М. Голяш.

—о—

Др. О. Соколевич

ПОСВЯЧЕННЯ БУДИНКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИЗВОЛЬНОГО ФРОНТУ В ЙОНКЕРСІ, Н. Й.

Хроніка українського громадського життя Йонкерсу, Н. Й. починається 1892 р., коли наші піонери Лемки збудували церкву св. Миколая, а 1894 р. засновано Брацтво Св. Михаїла та 1899 р. розпочато будову церкви Св. Михаїла. Перший парох о. Павло Тимкевич, великий патріот та громадський діяч, багато спричинився до пожвавлення господарського, шкільного та громадського життя тієї громади. На першім українським вічу в 1903 р. взяло участь

понад 500 людей, що вказує на активність йонкерчан. З прибуттям нової еміграції, після другої світової війни, закривізовано українську громаду та засновано три організації Визвольного Фронту: Відділ ООЧСУ, Осередок СУМА та Відділ Т-ва б. вояків УПА, які спільно придбали за 18 тис. дол. два доми, що їх посвячено 26. травня 1957. Ціла українська громада взяла участь в посвяченні будинку Організації Визвольного Фронту. Свято розпочалось Службою Божою, урочисто відправленою о. дек. Клосом, в якій взяли участь всі організації з прапорами. Після Служби стрункі колони сумівців та громадянства направились до будинку, який посвятив о. Клос. Голова святочного Комітету мгр. Черевко привітав майора міста, всіх гостей та попросив засісти за столи. Керівник бенкету, д-р Клос, привітавши американських й наших гостей, попросив до слова стейтового прокуратора Ленді, командира Ветеранів Голія, супервайзера Дяченка, укр. амер. Ветеранів, представників Г. У. ООЧСУ паню Д. Степаняк, др. Несторчука й др. О. Соколишина, Г. У. СУМА — Мих. Фурда, Г. У. т-ва б. вояків УПА — Несторчука, Союзу Українок п-ні Мец, Братство Св. Михаїла та Горожанського Клубу — Мандзій. Привіти й телеграми надіслали: Відділ УНС-у, Провидіння, СУА, ООЧСУ, СУМА та УПА. В мистецькій частині улюблена солістка-сумівка З. Лавришко, при акомпаніаменті п-ні проф. Іванни Приймї з чуттям й захопленням виконала Китастого Бандуру та муз. Фоменка: Любіть Україну.

Серед лочесних гостей засідав відомий артист маляр — Холодний з дружиною, який допоміг в декорації залі й виставив кілька своїх образів.

Всі промовці відзначали, що завдяки праці Організації Виз. Фронту, в Йонкерсі виростає дружня громада, що так чисельно прибула на посвячення та морально й матеріально підтримала добрий задум. Під кличем Бог й Батьківщина, вони розпочали те діло й з тим кличем сподіюється щасливо його закінчити. Після інших виступів гостей американських й українських, тостмайстер др. Клос подякував гостям за численну участь, бо під час бенкету довелось доставляти столи й крісла для напливаючих нових гостей. В другому будинку виховник СУМА Теодор Боднар вів діточі гри й забави з понад 50-ми дітьми ЮСУМА. Опісля відбулася забава з танцями під звуки оркестри Гентиша. Той день українська громада мабуть ніколи не забуде, а Організації Визвольного Фронту Йонкерсу заслуговують на підтримку й признання за їх активність в громаді.

ІЗ РОЗМОВ З НЕПЛАТНИКАМИ

(Замість гуморески)

Адміністрація „Вісника” з прикрістю мусить вдатися до небажаного способу — пригадати усім тим, які читають журнал 2 роки, а забули заплатити, хоч пригадку і не одну їм надіслано.

(З оголошення у „Віснику”)

Деякі члени Управ відділів ООЧСУ вплачують „післяплату” за „Вісник” зі спізненням на рік і більше...

(З картотеки „Вісника”)

Борги пригадувати — дуже неприємно
І вчисляти там не місяці — роки!...
Нам боржники відповідають чемно і нечемно,
І не шкодують часом слів терпких...

**

„Хоч років два чи три вже „Вісник” я читаю
Проте, як маєте мені боргами докучати,
(А я грошей своїх на те не розкидаю), —
То ліпше я відмовлю передплати”...

— „Вже не лишіть, панове, шкода й труду,
Постійні пригадки аж надокучили мені...
Платити я не хочу, бо не буду
Читати вашої партійної сварні”...

— „То шож це ви й мене у „Віснику” згадали,
Мовляв, два роки вже читаю й не платив,
Упмінень, пригадок вже кілька надіслали,
Рівняєте мене до всіх тих боржників?

Невже не знаєте, що я в усій роботі
Завжди перед веду, як і раніше вів?
Зчеркнути хочете мене із патріотів
І фронту нашого активних діячів?...

Без мене ж відділ буде нидіти, — не жити,
Я — промотор його в важливій цій добі!
А хто ж на душі членство буде підносити
І вестиме вперед у дальшій боротьбі?!”...

На марно йдуть ухвал рішучих постуляти
Про пресу й видання і про співпрацю жваву...
Від себе треба і в дрібницях починати,
Шановні Голови і відділів Управи!

— „Я винен за журнал? Не заплачу, заждіть,—
Мене обсіли злидні і нестатки:
Купили дім і авто і тому —
Обмежувати мусимо видатки”...

**

І серед повені жалів і скарг драстичних,
Амбіцій вражених смертельно й назавжди,
Або промов фальшиво-патетичних
(Без нас, мов, не освятиться її води!), —

Чи мовчанки людей, що гроші тисячами
Вкладають легко в гаузи і кари,
Яких не діткнеш словом, ні листами —
На книжку і журнал бракує їм доляра, —

Тож серед зливи тих докорів недоречних
Лунають голоси і ширі і статечні:

— „За пригадку вам дякую. Тепер
Вирівнюю відразу своєkonto.
Пробачте спізнєння. За те —
Прийміть два доляри до пресового фонду”.

**

Читачу, дорогий! Даремні всі жалі,
Чи ж мусить „Вісник” на тобі ще докладати?!
Читаючи його, згадай колись собі —
Чи не забув ти вчасно внести передплату?

В. Т.

МАЛАХІЯНСТВО

Новий журнал з'явився — „Місія України”, орган Головної Управи Спілки Визволення України. Голосних фраз в ньому — сила. Вони не пов'язані і часто одна другу заперечують. Кому потрібний такий рівень наших видань?

Та діло не в рівневі, а в чомусь іншому. Появу „Місії” видавці пояснюють тим, що СВУ так „поширилась” і „розбудувалась”, що Бюлетень СВУ (якого до-речі за п'ять років вийшло кілька чисел) „ніяк не міг задовольнити членства”. Управа невдоволена з змісту роботи „сучасних ріжних самостійницьких, політичних і військових організацій на еміграції”. В редакційній статті вона пише: „Висаджування у повітря ворожих залог, просочування нашої розвідки в глибину України, стати організатором тих бурхливих заворушень і повстань — це має бути головним змістом нашої роботи”. І то просто з Америки і Канади, бо тут „зараз знаходяться основні зусилля української еміграції”, тому й видання СВУ перенесено до Канади. Стратегія і тактика „умопомрачительна”. Вона, за написаним в журналі, впливає з того, що „беззглядний хід еміграційної політики у відношенні до майбутніх грядучих подій багатьох аж надто занепокояли”. Тому й вирішили видавати „Місію”, розповсюджувати месіянїзм.

Колись, пишуть в журналі, „Українські Апостоли витворили християнсько-національну містику, цебто таку містику, яка характерна лише

для України”, а тепер О. Калинник з П. Колісником взялися проповідувати месіянїзм СВУ, щоб здійснити „грандіозні завдання внутрішньої інтегральної цілості та єдності зовнішнього фронту”. Для цього бракує небагато: „Я вважаю, пише О. Калинник, що час вже давно **відродити на чужині також СВУ**”. Для чого? 1. Щоб доказати, що „національні сили невмирущі і активно борються за незалежність” — для доказу. 2. „СВУ стане нагромадженням духових і збройних сил для повного розгрому московського комунїзму, і завдасть смертельного удару по всіх його загарбницьких пляхах, зводячи Московщину до московської губернії”. Так їй клятушій і треба, до губернії її... 3. Цей пункт програми — найголовніший у місіяністичних мріях організатора СВУ. Його окреслено в програмі так: „СВУ стане організуючим і унапрямуючим фактором українського визвольного руху”. Чули? Непогомовані п'ятирічні мрії знайшли своє оформлення в цьому пункті програми. СВУ, а не хто інший, має унапрямувати і організувати визвольний рух.

Як думається до цього дійти? Дуже просто. Підпорядкувати СУМ, бо „У розбудові клітин СВУ у першу чергу повинен прислужитися СУМ, як рідна дитина СВУ... Розбудувати СВУ-СУМ, як інтегральну цілість, висвітлюючи їхню спільну дію на Україні”. Отакі три пункти програми в статті О. Калинника „Відродження СВУ”. Почали з походу на Москву, засудивши діяльність всіх організацій на еміграції, а закінчили „батьківською” опікою на СУМ-ом, який „повинен” стати інтегральною цілістю СВУ-СУМ. Термінологією високої математики в „Місії України” прикрито простий задум: перетворити СУМ на покірне знаряддя малахїянської політики. Для цього „дитина СВУ”, якою в „Місії” вважається СУМ, повинна організувати собі „батька” — СВУ. Його років шість організовується і переорганізовується з-за моря, а виходить, за виразом „Місії” „покруччя”, „рєнегатське плющівство та його охвістя”, яке „одностаїно” (в одній чи в двох особах) засудила президія СВУ. У висловах — культура. А під ними заклик: „З Богом за Україну!”

Чи здають собі справу люди, що вони роблять? Чи розуміють вони зміст понанисованого в „Місії”? Мабуть ні. Бо коли б розуміли, то не писали б, що „Українські Апостоли (з великої літери — учні Христа — ред.) витворили християнсько-національну містику”, не говорили б про здобуття самостійності месіянїзмом, зводячи за ним „плоди самостійности до: обифати і бути обраним”. Слушно говорить в приповідці: „Що кому болить, той про те й говорить”.

К. Р.

†

З тугою і глибоким смутком схиляємо голови
перед свіжою могилою

бл. п. проф. МИКОЛИ ГЛОБЕНКА

Висловлюємо глибоке співчуття дружині По-
кійного. Українська спільнота втратила у По-
кійному талановито-творчого літературознавця
— дослідника, відданого Україні сина.

Редакція „Вісника”

КАРЕГІДНІ ДІЇ В СЕЛІ ПОЗДЯТИЧІ

В селі Поздзячі, Перемишського повіту, в 1956 році розпущено виробничий кооператив. По ньому залишилось багато вільних будинків. Що робить громадська народова Рада в Поздзячі з цими будинками? Вона замість доглянути, щоб їх не нищено, починає (ще нові й добрі будинки) за безцін продавати на паливо або на вивіз до іншого села. Робить вона це в той час, коли багато виселених українців хоче вернутися і загосподарювати забрані їм господарства.

Гром. Михайло Цимбалко приїхав з Заходу і хоче обняти залишені будинки: стайню і стодолу, бо хату вже всі розібрали. Громадська народова Рада не тільки не хоче віддати йому вільного господарства, але навіть не хоче продавати йому його власних будинків, бо має на них іншого купця.

Гром. Микола Фоц живе вже в Поздзячі, але його нову стодолу продають до іншого села.

Старій жінці, вдові Анастазії Піх по тяжких клопотаннях віддають тільки стодолу, а вільну хату хочуть продати на паливо.

Продається також на розбір нову муровану хату криту бляхою з паркетними підлогами та нову стодолу також під бляхою виселеного на Захід Кіпріяна Сойки.

Бачучи такий „господарський” підхід народо-
вої Ради до державного майна, деякі польські громадяни села Поздзяч починають „помагати” їй до решти нищити вільні будинки по виселених українцях. В стодолах гром. Івана та Петра Крипаків повідривали дошки з стін, в новій мурованій стайні попідрізували стовпи, через що дах починає валитися.

Так „господарює” громадська народова Рада в Поздзячі і то в той час, коли партія і уряд докладають всіх зусиль, щоб піднести наше рільництво.

Слід думати, що робить вона це тільки тому, щоб не мали куди вернутись виселені українці.

Втрати, яких зазнає через те держава, нічого їй не обходять.

Пора вже покінчити з національною ворожечою. Така політика до нічого доброго не доведе.

Не сумніваємось, що президія повітової народо-
вої Ради в Перемишлі зацікавиться „діяль-
ністю” громадської народо-
вої Ради в Поздзячі.
„Наше слово”

Слупський

З НОВИХ ВИДАНЬ

К. МЕННІНГ: „ГЕТЬМАН УКРАЇНИ І. МАЗЕПА”

Коштом Українського Народного Союзу вийшла з друку англійською мовою у В-ві Букмен Асошіейтс нова праця професора Колумбійського університету д-ра Кларенса А. Меїнінга „Гетьман України Іван Мазепа”. Книга має 234 сторінки і складається з 22-ох розділів: 1) Революція в Москві; 2) Козаки і Запорізька Січ; 3) Молодість Мазепи; 4) Польський післанець; 5) Секретар Дорошенка; 6) Схоплення Мазепи; 7) Помічник Самойловича; 8) Обраний на гетьмана; 9) Роки спокою; 10) Опікун культури; 11) Кінець сторіччя; 12) Мазепа і Західна Україна; 13) Осіння любов; 14) Пляни і проти-
пляни; 15) Донос Кочубея; 16) Таємний союз; 17) Зустріч Карла і Мазепи; 18) Пімста царя; 19) Боротьба за волю; 20) Полтава; 21) Кінець шляху; 22) Епілог.

„БУКОВИНА, ЇЇ МИНУЛЕ Й СУЧАСНЕ” —

Видавництво Зелена Буковина, Париж, Філадельфія, Дітроїт, 1956, стр. 965. Під редакцією др. Д. Квітковського, проф. Г. Бридзана й А. Жуковського. Матеріал упорядкований в 9-ти розділах: 1) Загальні відомості про Буковину, в якому подані дані з географії й етнічно-побутові прикмети цієї української землі. 2) Історія Буковини від дославянських часів до 1948 р., 3) Економіка Буковини, 4) Розділ про політичне життя, де подано змагання буковинців за національну волю. 5) Культура й освіта. 6) Церковно-релігійне життя від 9 ст. до другої світової війни. 7) Організації Буковини. 8) Буковина в міжнародних договорах, 9) Буковинські місцевості. Книга побачила світ: „завдяки жертвенности майже самих буковинських патріотів, багатьох меценатів, які своїми датками, уможливили друк цього твору”.

Петро Мірчук: „УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКА ВІЙНА (1917-1919)”

Видання Головної Управи Ліги Визволення України, Торонто, Канада, 1957, випуск Політичної Бібліотеки ЛВУ ч. 11., — З циклу „Український націоналістичний рух першої половини ХХ століття”, брошура четверта. Сторін 80. Ціна \$0,50. Замовлення слати на адресу: LVU, 140, Bathurst St., Toronto, Ont. Canada.

Український Музей в Клівленді — видав пам'яткову філателістичну серію в честь Івана Франка.

Рисунки виконав маляр Юліян Волянчук з Лорейну в Огайо. На марці з номіналом „5” утримано погруддя письменника з Українського Культурного Городу в Клівленді (скульптор: Олександр Архипенко, 1940), а на марці „10” нагробник на Личаківському кладовищі у Львові, відслонений 28. травня 1933 (скульптор: Сергій Литвиненко).

Богдан Бойчук, „Час болю” — Поезії. Об'єднання Українських Письменників „Слово”, Нью Йорк 1956 р. Окладинка — Бориса Пачовського.

USSR — THE SOVIET UKRAINE TODAY

Травневе число англomовного видання СССР присвячене Україні. Вона в журналі індустрійна, все усміхається. Дивишся на оті ляльки, зроблені під американський Люк чи Ляйф і бачиш, що в полі, в городі, в цеху — люди, немов би до церкви прийшли, так святково вбрані. Простакувата пропаганда. А вишивок тих, аж рябить. На останній сторінці окладинки співак Паторжинський у вишиваній сорочці з онукою, яка вказує дідові, що він не ту ноту взяв. Ноти у всьому журналі фальшиві, советські, їх дібрано спеціально, для довірливого американського читача.

Нечипір Кальченко, московський „прикарщик” на Україні, з титулом Голови Ради Міністрів УССР, в передовій статті про осяги й здобутки України, говорить, що: „Ukraine is a sovereign State”. Ціну тієї суверенності автор знає, бо ні йому, ні його урядові без дозволу Москви не вільно й кроку ступити. Назви міст подано за московською вимовою: Lvov, Chernigov, Charkov, Krivoi Rog і інші.

Д-р Василь Дмитришин написав англійською мовою книгу „Москва і Україна 1918-1953”. Ця докторська дисертація на Колумбійському Університеті вийшла друком 1956 р. Книга є студія російсько-большевицької національної політики на 310 стор., в 10 розділах, з обширною бібліографією на 16 стор. Ця чергова чужомовна публікація, безсумніву, спричиниться до ширення правди про Україну і її змаг за волю і державність.

Читайте і поширюйте суспільно-політичний тижневик:

ГОМІН УКРАЇНИ

Видає Видавнича Спілка з обм. порукою Гомін України в Торонті Онт. Канада.

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА сповідає з глибоким сумом про смерть свого дійсного члена, одного з видатніших сучасних дослідників української літератури

бл. п. проф. МИКОЛИ ГЛОБЕНКА.

Покійний, народжений 19. II. 1902. р., помер після довгої й важкої недуги 29. V. 1957. р. у Мужей, б. Кан. у Південній Франції. Його наукові зацікавлення зосередилися довкола питання традиції старокиївської доби в літературі українського барокка („Патерикон С. Косова”; „Тератургіма А. Кальфоновського”), історії нової літератури (статті, присвячені м. і. Котляревському, І. Левицькому, Хвильовому, Лятуринській) та стану літературознавства („Шевченко у советськiм літературознавствi”; „35 літ української літератури в СССР” — по англійськи). З 1949 р. викладав Покійний історію української літератури на Українськiм Вільнiм Університетi (у характері надзвичайного професора). Проф. Глобенко в останні роки свого творчого життя був спеціально тісно пов'язаний із життям нашого Товариства; з 14.XI.1950 р. дійсний член у Філологічній Секції, приймав він увесь час жваву участь у працях над Енциклопедією Українознавства, як член Редакційної Колегії, літературний Редактор і Співробітник ЕУ., як заступник Головного Редактора і Редактор Відділу „Література” у ЕУ II. З того титулу написав Він до цього видання десятки статей і розвідок.

Українська спільнота втрачає у Покійнім творчому Робітнику, українська наука талановитого дослідника, НТШ — одного з найбільш відданих Співробітників, Чию втрату зокрема болюче відчує Редакція ЕУ.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ „ВІСНИКА”

Передплата на рік \$4.00

Передплата на півроку 2.25

Ціна окремого примірника50

Всі передплати, зокрема з Канади, треба надсилати грошовим переказом (моней ордер), або в звичайних листах, на адресу адміністрації журналу.

Банкові чеки й грошові перекази треба виповнювати на адресу:

“V I S N Y K”

P. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.

O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаємо негайно повідомляти адміністрацію, рівночасно подаючи і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація.

“ВІСНИК” — ОРГАН ООЧСУ

Редагує Колегія

Головний редактор

I. Вовчук

ПРОСИМО РОЗРАХУВАТИСЯ ЗА „ВІСНИК”!

ЧКАГО: В. Мартинюк, І. Михайлів, П. Повідайко, В. Попович, М. Петраш, А. Шимкович, В. Савка, М. Сенчишак, М. Сірий, Р. Смук, М. Степанів, А. Стецюк, Ф. Семчишин, А. Турко, І. Ванджура, О. Вайда, М. Урбан, Я. Загородній.

МІННЕАПОЛІС: С. Купріяничук, Ю. Курус, П. Киця, М. Паславський, Г. Ригайло, Д. Татарин.

ПІТСБУРГ: Д. Бобурчак, М. Дуркач, М. Дуткевич, П. Германський, І. Гільчанський, П. Кіріченко, М. Крупа, М. Олійник, М. Семків, О. Вертилецький, А. Шмуль.

ПАСЕЙК: В. Медвідь, М. Осадца, В. Сенишин (Кліфтон).

ПЕТЕРСОН: А. Лопушняк.

ПЕРТ АМБОЙ: Т. Грицай.

(Продовж. в наст. числі)

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИКА”

Від окремих осіб: М. Сердюк, Венецуеля, — 2.50 дол.; по 2 дол.: С. Саган, Трентон і М. Шандровський, Балтіморе; по 1 дол.: Л. Куц, Філадельфія; М. Баран, Пітсбург; В. Вересюк, Амстердам; І. Турик, Нью Йорк.

Алентаві: І. Ганич, І. Ковальський, Л. Лисенко, І. Мотрук, В. Огородник, П. Возняк.

Байон: М. Гавриляк, Т. Музичка.

Бінгемтон: В. Феданків, І. Кулик, С. Клочаний, П. Опацький, П. Салків, Е. Здеб.

Бетлеєм: Е. Михайлів.

Лорейн: по 2 дол.: В. Безгацький, С. Ганчарик, М. Турій, В. Цікало.

По 1 дол.: В. Данилейко, І. Микита, О. Кришталь, Іван О., П. Гомка, Дрогомирецький, П. Оринчук, Я. Пастернак, І. Дерев'яник, М. Олдан, Б. Крайчик, Ф. Сіленький, Д. Деркач, В. К., К. М. — 50 цент.

Пасейк: по 2 дол.: М. Яремко, Т. Рудницький, В. Палюх, І. Паниця.

По 1 дол.: Т. Шерег, О. Кендзельський, О. Маслиган, І. Лакота, О. Козак, О. Іванків, П. Лучка, В. Салагай, А. Тиньо, Т. Січкоріз, С. Кушнір, О. Гудзій, О. Фенедяк, О. Смоляк, П. Ігнат, С. Бобиляк, С. Микула, І. Клим, С. Покора, М. Безушко, Я. Петеш, І. Химинець.

75 цент.: П. Турчин; **по 50 цент.:** Г. Мочурад, М. Барановський; **по 25 цент.:** Б. Яремко, С. Іваківка.

Сиракюзі (1956 р.): по 2 дол.: П. Башуцький, С. Грицик, В. Дмитришин.

По 1 дол.: М. Годжак, М. Зарічний, С. Грицик, В. Фенцор, М. Дешевий.

По 50 цент.: М. Лучин, Г. Лукас.

Адміністрація „Вісника” перепрошує п. Іл. Костелину, Чикаго, за помилкове проголошення його в списку боржників журналу через помилку в прізвищі.

ВИДАВНИЦТВО „ВІСНИК” МАЄ НА ПРОДАЖ ТАКІ КНИЖКИ:

Нові видання:	Ціна в дол.
Д. Донцов: Підстави нашої політики, 210 стор., тверда оправа	2.75
м'яка оправа	2.25
М. Чировський: The economic factors in the growth of Russia, тв. оправа, 178 стор.	3.75
Е. Маланюк: До проблеми большеви зму, стор. 82.	1.00
Я. Гриневич: Віруючий Франко, 27 стор.	0.25
П. Кізко: Буде завтра день, поезії, 47 стор.	0.50

Видання минулих років з ОПУСТОМ:

* * * Історія Русів, 346 стор., тв. опр.	3.00
м'яка опр.	2.50
Д. Донцов: Правда прадідів великих, 95 стор.	0.50
Д. Донцов: Поетка вогняних меж — Олена Теліга, 93 стор.	0.50
Проф. О. Оглоблин: Українсько-московська угода 1654 р., 100 стор.	0.50
Проф. О. Оглоблин: Treaty of Pereyaslav, 100 стор.	0.50
Проф. О. Оглоблин: Хмельниччина і Українська державність, 24 стор.	0.25
Проф. В. Гришко: Панславизм в советській історіографії і політиці, 37 стор.	0.25
В. Кравців: Людина і вояк (сл. п. Р. Шухевича-Чупринки), 31 стор.	0.25
Гр. Косинка: Фавст з Поділля, 96 стор.	0.50
Е. Ляхович: Перевірка наших позицій, 15 стор.	0.15
Е. Маланюк: Нариси з історії нашої культури, 80 стор.	0.50
П. Мірчук: Відродження великої ідеї, 63 стор.	0.50
П. Мірчук: З мого духа печаттю (у 25-ліття ОУН), 30 стор.	0.25
П. Мірчук: Акт відновлення Української Державности 30 червня 1941 р.	0.25
В. Січинський: Крим, істор. нарис, 31 стор.	0.25
Т. Ерем: Советський акваріум, 142 стор.	0.50
М. Щербак: Шлях у вічність, поема, 29 стор.	0.25
РІЧНИКИ „ВІСНИКА” за 1953, 1954, 1955 і 1956 рр. в гарній полотно, оправі з золотими витисками	5.00